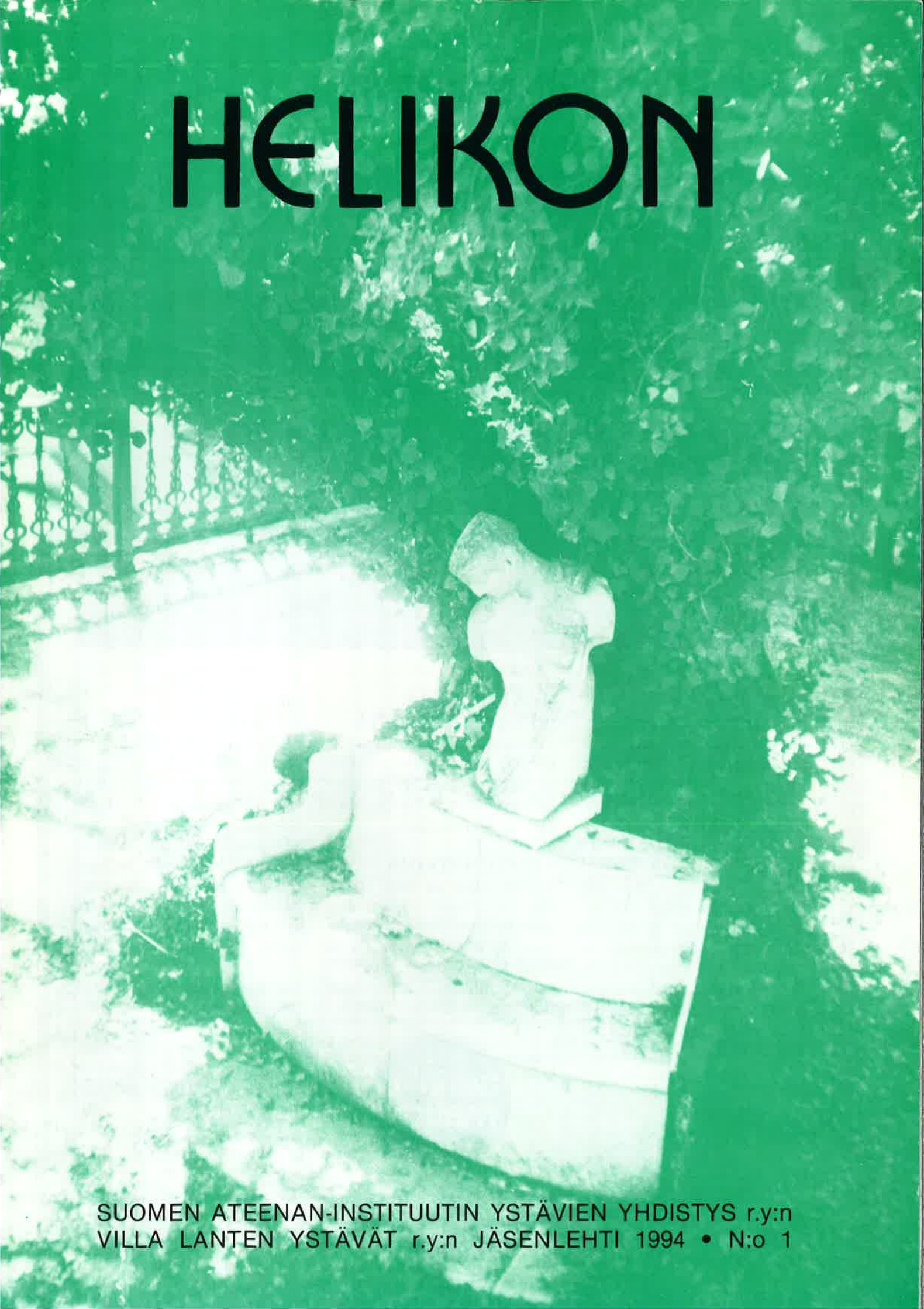
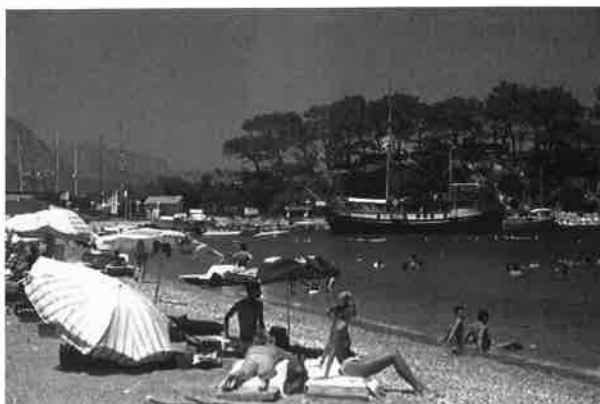

HELIKON

SUOMEN ATEENAN-INSTITUUTIN YSTÄVIEN YHDISTYS r.y:n
VILLA LANTEN YSTÄVÄT r.y:n JÄSENLEHTI 1994 • N:o 1

ENITEN VALINNAN VARAA!

55 KOHDETTA

Rantalomia, kaupunkilomia, eksoottisia kaukomatkoja, mieleenpainuvia kiertomatkoja...

VIIKONLOPPULOMIA, VIIKON, KAHDEN JA KOLMEN VIIKON LOMIA

Lomasi pituuden suhteen riittää valinnan varaa. Tavanomaisten viikon ja kahden viikon matkojen rinnalla on ohjelmassamme sekä viikonloppumatkoja Euroopan suurkaupunkeihin että pitkiä, rentouttavia kolmen viikon matkoja.

MONIPUOLISIA LOMAYHDISTELMIÄ

Jos haluat todella monipuolisen lomakokemuksen, yhdistä samaan matkaan vaikkapa rantaloma ja kaupunkiloma tai kiertomatka!

KIERTOMATKOJA

Valittavanasi on viisi upeaa kiertoa: Suuri Amerikan kiertomatka, Alppien ja valsiien Itävalta, Taiteiden ja ruhtinain Italia, Provençen kulttuuria, Rivieran loistoa sekä Keisarien Kiina -

kiertomatka.

SUNSAIL-PURJEHDUSLOMIA

SunSail-purjehduslomat sekä Goulet-huvijahtilomat ovat kiehtovan merihenkisiä vaihtoehtoja perinteiselle hotellilomalle. SunSail-lomalla purjehdit Välimeren huippuolosuhteissa - Turkin luonnonkauniilla rannikolla tai Kreikan kiehtovassa saaristossa.

Aurinkomatkat vie Sinut upeisiin kohteisiin, asut viihtyisässä hotellissa, saat monipuolisia opaspalveluja suomen kielellä, teet upeita retkiä ja lennät mukavasti Finnairin koneella.

**aurinko
matkat**

HELSINKI
Aleksi 38
90-1233 233

TAMPERE
Teatteritalo
Hämeenkatu
931-2237 220

TURKU
Aurakatu 8
KOP-kolmio
921-2336 161

LAHTI
Torikatu 3
918-7340 456

OULU
Pakkahuoneen-
katu 10
981-374 022

HELIKON

JÄSENLEHTI — MEDLEMSBLAD
N:o 1 — 1994

SISÄLTÖ — INNEHÅLL

Bolognasta Villa Lanteen	Päiviö Tommila	s. 2
IRF, 40 v. Ianiculum - Gianicolo	Eva Margareta Steinby	s. 3
Eva Margareta Steinby - tutkijanprofiili	Simo Örmä	s. 5
Casino Riario Corsini, Villa Lanten...	Pekka Suhonen	s. 7
Horatiuksen jalanjäljillä	Jaakko Numminen	s. 10
Kansan asialla Roomassa	Unto Paananen	s. 13
Gravar på Isola Sacra	T. Gestrin	s. 16
Museo Nazionale - keisari Diolectianuksen...	Christoffer H. Ericsson	s. 18
YLEn latinankielisten uutisten...	Virpi Seppälä-Pekkanen	s. 22
Yhdistysten uutisia		s. 24-25
Yhdistysten johtokunnat		s. 26-27
Kirjallisuutta		
Uusi Kreikan saarten opas	Paul Jyrkänkallio	s. 28
Naisia Raamatussa	Antti Arjava	s. 29
Rom och Kartago	Bjarne Huldén	s. 30
Matkatoiminta	Matkaryhmä	s. 32

TOIMITUSKUNTA — REDAKTIONSRÅD

Ericsson, Chr. H.
Jyrkänkallio, Paul
Numminen, Maija
Tammisto, Antero

professori
suurlähettiläs
filosofian maisteri
filosofian lisensiaatti

päätoimittaja - huvudredaktör

Ericsson, Chr. H.

toimitussihteeri - redaktionssekreterare
Numminen, Maija

Helikon on molempien yhdistysten yhteisesti julkaisema aikakauslehti, joka jaetaan niiden rekisteröidyille jäsenille. Julkaisu ei ole tilattavissa, mutta irtonumeroita saa yhdistysten sihteereiltä.

Tidskriften utges av de två föreningarna gemensamt och distribueras till registrerade medlemmar. Pre-numerationer emottages inte, men lösnummer kan erhållas genom föreningarnas sekreterare.

Kirjoituksia saa lainata julkaistavaksi lähteeseen viittaamalla.
Artiklas kan lånas för publicering om källan anges.

Yhdistysten johtokunnat ja virkailijat, s. 26—27.

För föreningarnas styrelser o. funktionärer, sid. 26—27.

Kansikuva: Keisarinna Elisabetin Korfun huvilan puutarhanurkkaus.
Pämbild: Kejsarinna Elisabeths trädgårdsvrå vid villan på Corfu.

Bolognasta Villa Lanteen

Helsingin yliopiston 350-vuotisjuhlallisuuksiin liittyen pidettiin pääkaupungissamme elokuussa 1990 maailman yliopistojen liiton (IAU) mahtava kongressi. Sen pääjuhlaan yliopiston suureen juhlasaliin sadat paikalla olleet rehtorit siirtyivät Porthanian aukiolta pitkässä kulkueessa. Rehtoreilla oli upeat viitat, päähineet ja ketjut. Ulkomaalaisten rehtoreiden kärjessä kulki italialaisen Bolognan yliopiston rehtori vierellään espanjalaisen Salamancan rehtori, ja heidän jälkeensä muut yliopistojensa ikäjärjestyksessä.

Tämä sama kärkiasema Bolognan rehtorilla on kaikissa maailmalla pidettävissä vastaavissa akateemisissa kulkueissa, sillä Bolognan yliopisto katsotaan vanhimmaksi yliopistoksi. Itse Bolognan yliopisto vietti 900-vuotisjuhliansa 1988, mutta kriittiset tutkijat eivät välttämättä yhdy sen perustamisvuoteen 1088. Bolognassa oli juristikoulu — ehkä nykytermein sanoisimme ammattikorkeakoulu —, joka muuttui laajemmaksi yliopistoksi. Tämä tapahtui joka tapauksessa ennen vuotta 1200.

Muita iältään suunnilleen samanikäisiä yliopistoja syntyi Salernoon, Pariisiin, Montpellier'hen ja Oxfordiin. Cambridge, Salamanca, Padova ja Toulouse ovat 1200-luvun alkukymmeniltä. Yliopistot muodostuivat kahta mallia noudattaen. Toisissa tapauksissa, kuten Italiassa, joukko opiskelijoita hankki ja palkkasi itselleen opettajan, toisissa taas, kuten Pariisissa maisteri kokosi ympärilleen oppilaita. Kautta alkuvuosisatojensa yliopistot kulkivat Studium generalen, yleisopintojen, nimellä.

Pariisissa tunnetaan suomalaisia opiskelijoita 1300-luvun alusta lähtien nimeltä, mutta ilmeisesti heitä on siellä ollut opissa aikaisemminkin. Bolognaankin asti joku lähti.

Vanhoiden yliopistojen sineteissä ei ole yliopistorakennusten kuvia kuten esimerkiksi omana aikanamme sangen usein niissä postimerkeissä, joita on julkaistu yliopistojen syntymäpäivinä. Niissä ei ole myöskään suojeluspyhimyksiä eikä perustajaruhtinaita, vaan oppilaittensa ympäröimä opettaja. Näin ne kertovat yliopistosta elävänä yhteisönä ja opettajan ja hänen oppilaittensa muodostamasta ryhmästä yliopistollisen toiminnan peruselementtinä. Tämä perusajatus opin jakamisesta ja hankkimisesta henkilökohtaisen kontaktin kautta on oman aikamme massayliopistoissa ja myös yliopistopolitiikassa tahtonut liikaa unohtua.

Viime vuosina on paljon puhuttu pienryhmäopetuksen paremmuudesta suuriin kateederiluentoihin verrattuna. Molemmilla on kuitenkin niin hyvät kuin huonot puolensa. Luennot soveltuvat hyvin perusopetuksen välineiksi, mutta erikoisopinnoissa seminaari tai muu pienryhmä on hedelmällisempi ja tehokkaampi.

Villa Lantea voisi hyvin pitää ikivanhan yliopistoperinteen jatkajana. Sinne kootaan opettajan ympärille suppeahko ryhmä tietyn alan opiskelijoita tai tietyn tutkimusprojektin jäseniä. Työskentelytavat luentoineen Villa Lantessa ja eri kohteissa, seminaari- tai muine töineen, ekskursioineen muuanne Italiaan, omaehtoisine tutustumisineen Rooman nähtävyyksiin ja topografiaan, yhteisine illanistujaisineen muotoutuivat jo Villa Lanten ensimmäisellä kurssilla loppukeväällä 1954. Kurssin johtajana oli professori Edwin Linkomies, ja myös minulla oli ilo olla hänen oppilaanaan.

Tämän jälkeen kurseja on pidetty neljän vuosikymmenen ajan, erityyppisiä niin opiskelijoille, opettajille kuin spesialisteille. Villa Lantessa on myös asunut tutkijoita ja taiteilijoita. Sadoille suomalaisille se on tullut henkilökohtaisesti tutuksi kodiksi Roomassa ja sieltä avautuva upea näköala on painunut lähtemättömästi kaikkien mieleen. Opiskelu Villa Lantessa on kytkenyt kaikki meidät siellä olleet länsimaisen kulttuurin pitkään traditioon.

Rooma ja Villa Lante eivät ole kertakäyttökohteita. Niihin on aina palattava. Siksi Villa Lanten Ystävät lähtevät kesän alussa suurelle "Rooman valloitus" -retkelle Villa Lanten 40-vuotisjuhlien merkeissä ja siksi yhdistys julkaisee loppukeväästä muistelmateoksen, jonka lopussa julkaistaan ensimmäisen kerran luettelot Villa Lantessa kursseilla olleista ja siellä asuneista.

Villa Lante ansaitsee nostalgisia muistelmia, mutta vieläkin tärkeämpää on toivottaa menestystä sen tuleville vuosikymmenille. Tätä menestystä meidän on myös tuettava.

IRF, 40 v.

IANICULUM - GIANICOLO

Juhlaseminaari Roomassa

Instituutiot, kuten ihmiset, viettävät syntymäpäiviä muistuttaakseen maailmaa olemassaolostaan ja profiilistaan: juhlapuheissa kerrataan ansioluettelo, muistetaan ennen kaikkea menestykset ja kartoitetaan (väistämättä) yhä kunniakkaampaa tulevaisuutta.

Suomen Rooman instituutti voi epäilemättä tänä vuonna 1994 esittää maailmalle yhtä kauniin tuloluettelon kuin viettäessään 25-vuotisjuhlaansa. Silloin Villa Lanten loggiassa nähtiin juhluvieraiden joukossa monia, jotka olivat olleet perustamassa instituuttia, antamassa sen toiminnalle tavoitteet ja tason. Vieraiden joukossa oli myös monia, jotka ovat yksityisestä kiinnostuksesta tai virka-asemansa puolesta ratkaisevasti vaikuttaneet siihen, että kunnianhimoisia suunnitelmia on pystytty toteuttamaan. Instituutin menneisyyttä luoneiden ja tulevaisuutta luovien ihmisten henkilökohtaisella läsnäololla oli vahva symbolinen merkitys.

Instituutin Suomen ja Rooman sektorien välillä on nyt tehty työnjako: instituutin säätiön hallituksen ja Villa Lanten Ystävien järjestämät tilaisuudet kääntyvät suomalaisen yleisön puoleen, Villa Lanteen taas kerääntyy kansainvälistä tutkijapiiriä seminaariin, jonka itse asiassa olisi voinut järjestää milloin hyvänsä. Juhlimisen muotoja olisi ollut tarjolla muitakin. Illallinen loggiassa hylättiin heti jo taloudellisista syistä: siitä olisi tullut vain kalpea toisto 15 vuotta sitten nautitusta aterialta. Vastaanottoa juhlapuheineen mietittiin hiukan kauemmin, samoin kuin tavallista hienomman tarjoilun säestämää esitelmää. Kummassakin variantissa oli se vika, että tilaisuuden tuleminen olisi ollut monelle pelkkä velvollisuus (Rooman liikenteen kaaokseen ei turhan päiten lähde). Kummastakaan ei myöskään olisi jäänyt sen pysyvämpää muistoa.

Niin syntyi ajatus tietyn aiheen ympärille kootuista esitelmistä, jotka julkaistaan Instituutin sarjassa. Näin tavoitetaan paljon suurempi yleisö kuin ne 70 kuulijaa, jotka mahtuvat Villa Lanten salooniin. En edes pahoittele tilan asettamia rajoituksia: toivon esitelmien johtavan vilkkaaseen ajatuksenvaihtoon, ja kokemus on osoittanut, että pieni ja tiivis, aktiivisesti kiinnostunut ryhmä tuottaa parhaimman tuloksen.

Seminaarin aihe tuli melkein itsestään. Antiikin Rooman topografia on juuri nyt tavallistakin keskeisemmällä sijalla sekä instituutin opetusohjelmassa

Numa Pompiliuksen sarkofagin löytäminen Gianicololla. Kattofreskon osa; nykyään Palazzo Zuccarissa.

että omissa tutkimuksissani. Villa Lante sijaitsee mielenkiintoisella alueella, josta ei kuitenkaan ole mitään suurta, kattavaa julkaisua. Vain harvoista sen monumenteista, kulteista tai rakenteista on kirjoitettu monografioita tai artikkeleita, jotka ansaitsevat määritelmän ”tutkimuksen viimeinen sana”. Siis ”*Ianiculum*”.

Toisaalta instituutti toimii rakennuksessa, joka parhaalla mahdollisella tavalla kuvastaa renessanssin siteitä antiikkiin ja samalla edustaa aikansa uusia aatteita. Siis ”*Gianicolo*”.

Kummastakin aihepiiristä olisi erikseenkin helppoa voinut saada monipäiväisen kollokvion. Kun tarkoituksena kuitenkin on saada aikaan keskustelu nimenomaan antiikin ja renessanssin tutkijoiden välillä, on realismin nimissä parempi tiivistää. Varsinkin kevätkaudella on Roomassa niin paljon tapahtumia, että 22 puhujan joukkoa on vaikea pitää pitkään yhdessä. Ei edes ollut mahdollista järjestää seminaaria varsinaisena juhlapäivänä — 28.4. — koska moni niin puhujistamme kuin kuulijoistamme olisi ollut estynyt. Myös 5.-7. toukokuuta meillä on kilpailijoita, mutta onneksi aiheemme kannalta vähemmän keskeisiltä alueilta.

Aloitamme omistamalla torstai-iltapäivän aiheelle *Ianiculum*, sen topografia ja monumentit. Paolo Liverani on luvannut määritellä *Ianiculum*iksi antiikin aikana käsitetyn kukkulan rajat ja puhua sen anti-teettisestä suhteesta Roomaan. Filippo Coarelli, joka jo muutama vuosi sitten puhui instituutissa *Ianiculum*in topografiasta, antaa uuden version kaikki

antiikin lähteistä tunnetut rakennukset kattavasta yleiskatsauksesta. Lorenzo Bianchi on erikoistunut kukkulan pohjoispuoleen eli Pietarinkirkon tuntumassa olevaan alueeseen. Margherita Cecchelli puhuu usein unohdetusta kaudesta: ajasta, jolloin pakanalliset kultit saivat väistyä kristinuskon tieltä ja kristilliset keskukset loivat kaupunkiin uusia painopisteitä.

Perjantaiamuna siirrymme renessanssin aikaan: Gianicolo. Marcello Fagiolo ja Fritz Eugen Keller ovat todenneet ajan huviloiden paikan valinnassa ja sijoituksessa mielenkiintoisia piirteitä. Fagiolon mukaan näköalan ja yleisen näkyvyyden lisäksi otettiin huomioon myös näköyhteys ”villojen” välillä, kun taas Keller on todennut pyrkimyksen sijoittaa ne sinne, missä oletettiin antiikin kuuluisien huviloiden olleen (Casino Turinin eli Villa Lanten perustana todella on tukeva antiikin raunio). Christoph Luitpold Frommel ja Paolo Marconi puhuvat Casino Turinin arkkitehtuurista: Frommel sellaisena kuin se toteutui, Marconi rakennustyön kestäessä tehdyistä muutoksista. Aamun päättää Rasmus Brandtin selonteko siitä, mitä Mussolinin aikana tapahtui Gianicololla (kaikki muistanevat ”Roma o morte” monumentin Acqua Paolan lähellä) ja myös suunnitelmista, jotka jäivät toteuttamatta — Rooman ja kukkulalla asuvien onneksi, vaikka paraatiportaait alas Tiberin rantaan olisivatkin helpottaneet kulkuyhteyksiä.

Iltapäivällä palataan antiikkiin. Jacqueline Calzini Gysens kertoo uusimmat havaintonsa Villa Sciaran alueella sijaitsevasta Lucus Furrinaesta ja syyrialaisen temppelin kulteista. Javier Arcea tulevat kuuntelemaan kaikki, jotka vain huhujen perusteella tietävät, että S. Pietro in Montorion lähellä, Espanjan akatemian ja suurlähetystön alla on mahtavia raunioita: ne on nyt ensimmäisen kerran mitattu ja piirretty karttaan. Malcolm Bell on suorittanut arkitokaivauksia ja todennut, että eräs hieno pronssipatsas on löytynyt Porta S. Pancrazion eli antiikin Porta Aurelian tienoilta. Bell olisi myös voinut puhua Ianiculumilla toimineista myllyistä ja niiden pyörittämiseen käytetystä akveduktista, mutta valitsi mieluummin julkaisemattoman aiheen.

Tauon jälkeen siirrytään Ianiculumiin liittyviin myytteihin, legendoihin ja historiaan. Bruno Zannini-Quirini selvittää *Ianiculus monsin*, ajan jumalan Ianuksen mukaan nimensä saaneen kukkulan roolia roomalaisessa uskonnossa; edelliseen liittyen Giulia Piccaluga puhuu Numan haudasta. Antiikin lähteiden mukaan roomalaiselle uskonnolle sen muodot antanut kuningas oli saanut mukaansa haudata Sibylojen kirjat. Piccaluga on antanut esitelmälleen houkuttelevan otsikon: ”*Sub Ianiculo arca inventa est*. Miksi Numan hauta oli juuri täällä?” Augusto Frascettille olen antanut tehtäväksi selvittää, miten paljon totta saattaa olla kertomuksissa Porsennasta, eli uusimman historiantutkimuksen ja

arkeologian antamien tietojen valossa vastata kysymykseen mitä oikeastaan Roomassa tapahtui sen jälkeen kun viimeinen etruskikuningas oli karkotettu ja tasavalta perustettu, tradition mukaan v. 509 eKr. Mahdollisesti hän ei tohdi vastata kysymykseen mitenkään yksiselitteisesti ja mahdollisesti hän kiinnostuu enemmänkin etruskirannalla sijainneen kukkulamme asemasta myöhemmän Rooman poliittisessa elämässä.

Tähän päättyy perjantain runsas ohjelma: puhujat ja kuulijat palkitaan lounaalla ja lasillisella viiniä.

Oli aivan välttämätöntä saada antiikin tutkijoita puhumaan niin Porsennasta kuin Ianuksesta ja Numasta, sillä nämä kolme hahmoa hallitsivat Casino Turinin ”salonen” tärkeimpiä maalauksia. Henrik Lilius (ainoa suomalainen esitelmöitsijä) puhuikin juuri antiikin myyteistä Turinin tilaamissa maalauksissa ja stukkoreliefeissä; otsikko ”*Genius loci*” paljastaa miten hänen esityksensä painottuu. Italiaa osaava voi hakea lisätietoa hänen Villa Lante-monografiastaan (ehkä olisi vihdoin syytä toteuttaa suunniteltu lyhennetty versio suomeksi ja ruotsiksi).

Turinin kuvaohjelmassa etruskit edustavat häntä itseään, samoin kuin hänen firenzeläisiä herrojaan, Medici-sukuisia paaveja Leo X ja Clemens VII. Sopusointuun päättävä konflikti antiikin Rooman ja etruskien, renessanssi-Rooman ja Toscanan välillä on Alessandro Viscogliosin esitelmän aiheena; Claudia Conforti puhuu sen sijaan Turinista rakennuttajana ja yleensä hänen suhteestaan Mediceihin. Fiorella Sricchia Santorolla on uusia näkökantoja salonen maalausten tekijästä. Aihe herättää taatusti keskustelua, sillä seuraavaksi Achim Gnamm puhuu Polidoro da Caravaggion osuudesta salonen maalauskoristeluun. Viimeisenä Matthias Winner puhuu Rafaelin omastakuvasta, jonka kopio ”koristaa” (kauniiksi mieheksi mainittu Raffaello vaikuttaa elähtäneeltä ja maalaus on kömpelö) Vatikaanin suurlähettiläämme kansliana toimivan huoneen holvia. Päätös on sopiva ”hommage” Giulio Romanon ja Giovanni da Udinen maestrolle, jota jo kunnioitettiin sijoittamalla hänen (todella) kauniit naismaalinsa muiden pikkuhuoneiden holveihin.

*

Rikkaudesta huolimatta ohjelma on sittenkin vajaa. Antiikin tutkijat tunnen; renessanssin osalta sain apua esitelmöitsijöiden hakemisessa Bibliotheca Hertzianalta ja Marcello Fagiololta. Mutta kohta vuoden ajan olen turhaan yrittänyt löytää henkilöitä, jotka olisivat halunneet ja pystyneet puhumaan Villa Lantesta eli talon vaiheista Turinin jälkeen: Valadier’n restauroinnista 1800-luvun alussa, Canovan reliefeistä, jotka silloin upotettiin salonen ovien yläpuolelle, tai rampista, jonka jo aikaisemmin on täytynyt korvata alkuperäinen portaikko. Aihetta riittäisi toiseen juhlaseminaariin. Tai ehkä suomalaiselle työryhmälle, instituutin tai jonkin taidehistorian laitoksen piirissä?

Eva Margareta Steinby - tutkijanprofiili

Suomen Rooman-instituutin perustaminen v. 1954 merkitsi uusien teiden aukeamista suomalaiselle antiikintutkimukselle: nyt voitiin oma instituutti turvallisenä tukikohtana perinteisen filologisen tutkimuksen lisäksi aloittaa myös antiikin materiaalisen jäännöksen tutkiminen. Ensimmäisten toimintavuosien aikana tästä materiaalista nimenomaan piirtokirjoitukset havaittiin käyttökelpoiseksi ja antoisaksi tutkimusmateriaaliksi: Henrik Zilliacuksen ja Veikko Väänänen työryhmät tutkivat menestyksellä Rooman piirtokirjoitusmateriaalia. Myös v. 1962 instituutin johtajaksi valittu prof. Jaakko Suolahti löysi tutkimusaiheensa Rooman ja sen lähiympäristön loputtoman rikkaasta piirtokirjoitusaineistosta: hän alkoi oppilaineen tutkia tiilileimoja, siihen saakka melko vähän tutkittua lähdemateriaalia. Perusaineistoksi Suolahdelle tarjottiin Ostian noin 5200 leimatusta tiilestä koostuvaa varastoa, jota hän oppilaineen alkoikin luetteloida ja tutkia. Suolahden ensimmäisen kurssin joukossa oli taidehistorian opiskelija Eva Margareta Steinby, joka oli tullut mukaan hankkimaan perustiedot antiikintutkimuksesta, mutta kurssista keväällä 1963 tuli hänelle kohtalokas: Eva Margareta Steinby tuli omistamaan uransa antiikin Rooman tiiliteollisuuden ja myöhemmin koko rakennustoiminnan tutkimiselle.

Taidehistorioitsijana Steinbyn piti alun perin tutkia työryhmänsä tiilileimoihin liitettyjä kuvallisia elementtejä. Näistä hän sittemmin tekikin taidehistorian laudaturtyönsä, mutta jo pian kiinnostui aiheesta laajemmin ja alkoi tutkia tiilentuotantoa osana antiikin Rooman talous-, hallinto- ja sosiaalishistoriaa. Suolahden työryhmästä hän oli ainoa, joka jäi Roomaan. Steinby jatkoi arkeologian opintojaan paavillisessa kristillisen arkeologian instituutissa elättäen itseään milloin turistioppaana, milloin radiotoimittajana päämääränään itsenäisen tutkijan ura.

Eva Margareta Steinby ja luteran työryhmä Antiquarium Forensessa.

Näinä vuosina — 1960-luvun lopulla ja 1970-luvulla — Italian arkeologinen maailma oli uudistusten tiellä: hylättiin vanha antikvaarinen suuntaus ja arkeologian avulla haluttiin tutkia antiikin yhteiskuntaa kokonaisvaltaisesti, sen kaikkia аспектеja. Myös Steinby luotuaan tärkeät henkilökohtaiset suhteet italialaisiin tutkijoihin liittyi eräänlaisena ”ulkojäsenenä” tähän tutkijaryhmään, joka ryhmityi Rooman yliopiston arkeologian professorin Rannuccio Bianchi Bandinellin ja hänen v. 1967 perustamansa *Dialoghi di archeologia* -aikakauslehden ympärille. Tässä ryhmässä Steinby alkoi saada mainetta tiilileimojen erikoistutkijana. Julkaistuaan ensimmäiset tieteelliset artikkelinsa alalta hän sai heti suuren ja vastuullisen tehtävän: suomalaisten tiilitutkijoiden edeltäjää ja eräänlaista ”suojeluspyhimystä”, Harvardin yliopiston professori Herbert Blochia oli pyydetty kirjoittamaan artikkeli tiilileimoista Pauly-Wissowan Realencyclopädien täydennysosaan mutta Bloch antoi tehtävän Eva Margareta Steinbylle. Tämä oli suuri tunnustus suomalaiselle tiiliryhmälle, mutta ennen kaikkea Steinbylle: Realencyclopädie on antiikintutkimuksen todellinen raamattu, jonka kirjoittajat edustivat alansa ehdotonta huippua. Suomalaisista teokseen olivat kirjoittaneet ainoastaan ennen toista maailmansotaa vaikuttaneet Herman Gummerus ja Johannes Sundwall. Steinbyn perusteellinen artikkeli julkaistiin v. 1978 ja siitä lähtien se on ollut peruskivi, jolle myöhemmät antiikin tiiliteollisuutta koskevat tutkimukset on rakennettu.

Lacus Iuturnae v. 1982: Margareta Steinby ja Forum Romanumin restauroija.

Steinby väitteli vuonna 1976 teoksellaan tiilileimojen kronologiasta ja näiden leimojen eri tiilitehtaiden toiminnasta antamista tiedoista. Tätä työtä hän jatkoi — ja jatkaa edelleen — julkaisemalla useita laajoja artikkeleita ja kirjoja tiilituotantoon liittyvästä problematiikasta; itse asiassa lopullisena päämääränä on roomalaisten tiilileimojen *corpus*, joka julkaistaan osana latinalaisten piirtokirjoitusten yhteisjulkaisua *Corpus Inscriptionum Latinarum*. Tässä sarjassa Heinrich Dressel oli v. 1891 julkaissut ensimmäistä kertaa tieteellisen edition roomalaisista tiilileimoista.

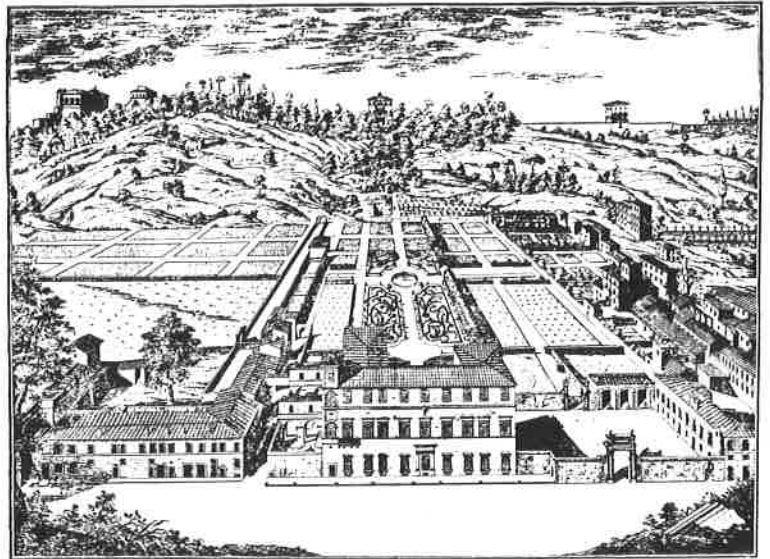
Suomen Rooman-instituutin jäsenenä Steinby osallistui aktiivisesti useihin instituutin tutkimusryhmiin 60- ja 70-luvuilla. Erityisen tärkeä oli hänen panoksensa professori Veikko Väänänen johtaman, Vatikaanin alaista hautausmaata tutkivan ryhmän työssä. Suomalaiset tutkivat näiden muinaisen Via Triumphaliksien varrella sijainneiden hautojen piirtokirjoituksia, Steinby niistä löydettyjä tiilileimoja. Vatikaanin museoviranomaiset uskoivat sittemmin hänelle koko hautausmaan kaivausraportin laatimisen.

Kun Steinby v. 1979 valittiin Rooman-instituutin johtajaksi hän oli toiminut jo lukuisia vuosia instituutin stipendiaattina ja tieteellisinä assistenttina. Tässä vaiheessa hän ei enää katsonut aiheelliseksi perustaa uutta työryhmää tiilileimatutkimuksen parista vaan hänen katseensa suuntautui laajemmalle Rooman topografiaan ja arkeologiaan. Rooman muinaismuistohallinto oli näinä vuosina käynnistänyt laajan tutkimustoiminnan kaupungin keskustan arkeologisten monumenttien tutkimiseksi ja suojelemiseksi; tässä työssä viranomaiset halusivat myös Rooman ulkomaalaisten instituuttien apua. Steinbylle tarjottiin mahdollisuutta suorittaa tutkimuksia Forum Romanumilla, roomalaisen arkeologian

”kaikkein pyhimällä”, jossa ei sitten vuosisadan alun kaivausten jälkeen ollut tehty laajempia arkeologisia tutkimuksia. Itse muistan vuoden 1981 tieteelliselle kurssille osallistuneena miten valinta päätyi Iuturnan lähteen alueeseen: alueeseen liittyi laaja historiallinen ja kirjallinen traditio eikä aluetta ollut arkeologisesti tutkittu sitten Giacomo Bonin kaivausten v. 1901. Näin ollen se sopi erinomaisesti Steinbyn johtaman poikkitieteellisen ryhmän työkentäksi. Työ tuottikin runsaita tuloksia: historiallinen, kirjallinen ja filologinen osuus sekä Bonin kaivauksista peräisin oleva materiaali julkaistiin laajana niteenä v. 1989, ja arkeologisten kaivausten tulokset ovat tulossa toisena ja kolmantena niteenä lähiaikoina.

Iuturnan lähteen kaivaukset antoivat Steinbylle lähtökohdan myös laajemmin Forum Romanumin topografiaa käsitteleviin tutkimuksiin. Näistä erityisesti hänen esittämänsä basilika Aemilian identifiointia koskeva teoria on esittänyt paljon keskustelua ja tieteellistä polemiikkaa. Steinbyn kiinnostus Rooman topografian ongelmiin huipentui kun hänet valittiin alan kansainvälisen hakuteoksen *Lexicon Topographicum Urbis Romaen* päätoimittajaksi; kyseessä on todella laaja projekti, jonka tuloksena ilmestyy viisi paksua nidettä, joissa käydään läpi kaikki se mitä tiedämme antiikin ja varhaiskeskiajan kirjallisten lähteiden sekä arkeologisen tutkimuksen perusteella Rooman kaupungin monumenteista. Työ on todella kansainvälistä: kirjoittajia on pelkästään ensimmäisessä osassa 70 ja kieliä neljä. Teos on hakuteos, joka korvaa Platner-Ashbyn 1920-luvulta peräisin olevan teoksen *A Topographical Dictionary of Ancient Rome*. Kuten Steinbyn tiilitutkimukset myös hänen johtamansa topografiset tutkimukset muodostavat näin ollen kivijalan, jolle tuleva tutkimus alalta tulee pohjautumaan.

Casino Riario Corsini, Villa Lanten edesmennyt naapuri

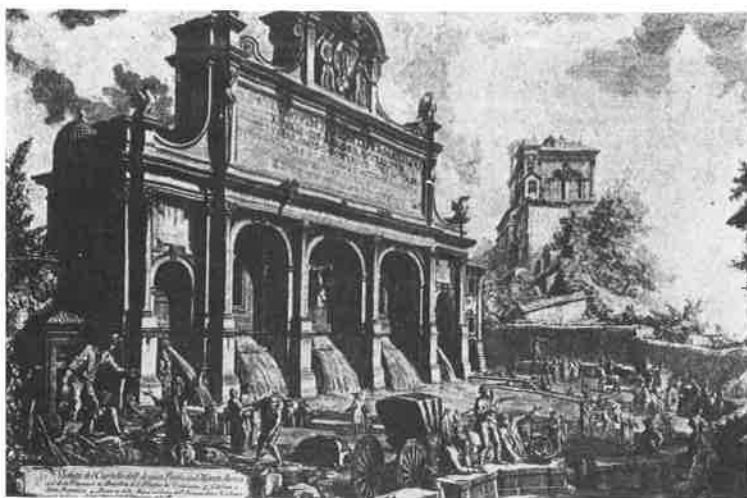
Gianicolon rintellä sijaitseva Palazzo Riario, myöh. Palazzo Corsini, 1600-luvun lopulla, jolloin Ruotsin kuningatar Kristiina vuokrasi kiinteistön. Harjanteella sijaitseva Casino oli hänen mielipaikkansa. Oikealla Villa Lante ylhäisessä yksinäisyydessään.

Villa Lante hahmottuu nykyään erilliseksi yleisen puiston saarekkeeksi, jolla on ainutlaatuinen sijaintinsa. Gianicolon laen topografia oli kuitenkin toinen ennen yhdistyneen Italian pääkaupungin aikaansaamia uudistuksia, puistoalueen hankkimista kunnalle 1883 ja Garibaldin ratsastajapatsaan (1895) järjestelyjä. Puisto säilytti silti pitkän aikaa aristokraattisen luonteensa samoin kuin Lontoon vanhat aatelistuistot: vielä toisen maailmansodan jälkeen rautaportit Acqua Paolan ja Porta S. Pancrazion luona sekä Pietarinkirkon puolella suljettiin yöksi ja Villa Lantessa asunut Göran Steniuksen perhe sai kulkea iltaisin kilokaupalla avaimia taskussa. Roomalaisten suhde puistoon oli toinen kuin nyt.

Kunta hankki kukkulan laen Tommaso Corsinilta, joka tuolloin myi Palazzo Corsinin, entisen Palazzo Riarion, ja sen maat (palatsin valtiolle — Accademia dei Lincein tyyssija — ja puutarhan yliopistolle). Kunnan ostomaalla oli Casino Riario, 1730-luvulta lähtien Casino di Villa Corsini, jonka restaurointia suunniteltiin, mutta joka hävisi piazzale Garibaldin perustustöihin. Varsin italialaiselta tuntuu, että samaan aikaan 1890 insinööri P. de Sanctis sai samalle näköalapaikalle rakentaa suunnittelemansa Vedetta Apenninan, keskiaikaisen linnan näköisen, peräti torinolaisen esikuvan mukaisen paviljongin, jossa oli kolme kaariaukkoa näköalan suuntaan, niin kuin Villa Lantessa, mutta uusgotiikkaa. Paviljonki oli epäilemättä ristiriidassa Garibaldin patsassuunnitelman kanssa ja se purettiin 1899 kunnan määräyksestä; sen epiteettinä lyhyenä elinaikanaan oli kuitenkin *una delle maggiori attrattive della passeggiata gianicolense*.¹ Se ei jäänyt Villa Lanten kilpailijaksi, jollainen Casino Riario oli; näköalasta nauttiminen rakennuksessa, erityisesti Villan Lanten loggiasa on eri asia kuin katsella samaa ulkona.

Casino Riarion perustuksia ei enää näy, piazzalen jalustassa pikemminkin vedettan, mutta maastossa ovat yhä teiden urat, jotka lähtivät Riarion puutarhasta nousevan puistoakselin päästä, Orto Botanicon aidan ”kunnan maan puolella” seisovan komean raunioituneen nissin² luota etelän ja pohjoisen suuntaan; teiden yhteinen nimi on nyt viale del Parco di Corsini ja kuvaan ne tässä tahallani puutarhakselin jatkeeksi, vaikka niitä ei maastossa enää helposti siten hahmotakaan kun kulkuyhteys Orto Botanicon on katkaistu. Villa Lanten suuntainen ura muuttuu melko villiintyneeksi ja vaikeakulkuseksi lähestyessään Lanten tontin eteläisintä nurkkaa, ”keinupuistoa”, mutta nousee tiemäisenä tasanteelle, jossa tykki on laukaistu keskipäivisin sitten vuoden 1904 tammikuun (sotavuosien keskeytystä lukuun ottamatta)³. Etelään nissiltä lähtevä haara nousee Orto Botanicon yläportin kohdalle Acqua Paolan lähelle ja on kääntynyt siitä ylöspäin noudatellen aluksi nykyisen viale Aldo Fabrizin (tunnettu 1900-luvun roomalainen elokuvatahti) suuntaa. Katu rakennettiin Passeggiata Margherita -nimisenä (E.M. Steinby pitää nimenmuutosta aiheettomana) ja vihittiin 1887.

Samana vuonna Monsieur Godard otti ilmapallostaan Rooman yltä valokuvia, joissa myös Gianicolo näkyy. Kukkulalla on muita rakennuksia selvemmin erottuva vaalea läiskä, joka ilmeisesti on Casino Riario.⁴ Fotogrammetristä silmää tarvittaisiin näkemään miten Palazzo Corsinista lähtevä akseli kuvassa suuntautuu Gianicololle. Kasvillisuus sekä kukkulalla että Orto Botanicossa estää akselin kulun näkemisen koko pituudelta yhdellä kertaa myös maastossa. G.B. Faldan Rooman kartta vuodelta 1667, kuningatar Kristiinan ajalta, osoittaa että casino koettaa pysytellä puistoakselissa, mutta akseli vääntää hiukan vinoon etelään. Tiet nousevat

Aqua Paola, suuren vesijohdon päätepaikka eli castellum = castello ja siihen liitetty monumentaalinen suihkukaivo. Rakennelma sijaitsee Gianicololla Garibaldin patsaasta alomakeen S. Pietro in Montorion suuntaan. G.P. Piranèsin kuparipiirros.

porras- ja suihkukaivolaitteiden yläpuolelta maastokuvaukseni mukaisesti ja jos pidetään bastionien paikkoja kartassa oikeana, nämä seikat yhdessä asettaisivat casino Riariön siihen, missä nyt ovat yleiset käymälät piazzale Garibaldin terassin jalustassa.⁵

G.B. Nollin tunnettu Rooman kartta (1748) näyttää, että neliöpohjaiseksi piirretty casinorakennus olisi orientoitu toisin: se olisi ollut noin 20 asteen kulmassa Villa Lanten koordinaatistoon ja katsonut suunnilleen Villa Mediciin tai vieläkin pohjoisemmaksi Pinciolle. Puutarhajärjestelyn, joka Nollin kartassa näkyy summittaisena, olisi täytynyt olla erilainen kuin Faldan kuvaamat neliöt, jotka casinon tontilla hänen kartassaan noudattavat Lanten puutarhan orientointia. Eeva Ruoffin mukaan Villa Lanten puutarha säilytti barokkiluonteensa 1800-luvulle saakka.⁶

Nollin karttansa pohjaksi tekemä alkuperäispiirustus (1736–44) saattaa osoittaa mistä on kysymys: siinä Palazzo Riario on vielä vanhoillaan päinvastoin kuin valmiissa kartassa, mutta casino on valmiin kartan mukainen ja puutarha poikkeaa Lanten puutarhan orientaatiosta. Voi tulkita niin, että kun Corsini palatsin 1736 ostettuaan ryhtyivät suureen muutostyöhön, he antoivat arkkitehtinsa Fernando Fugan ensin rakentaa uudelleen ja suurentaa casinon, jota tarvittiin remontin ajan asunnoksi. Casino on merkitty myöhempiin karttoihin neliöksi samoin kuin Nollin karttaan, mutta vuoden 1829 virallisesa kartassa ja joissakin kartoissa sen jälkeen näyttää itse rakennus olevan L:n muotoinen, ulkokulma Rooman keskustaa kohti, ja rakennettu piha-alue on Nollin kartan tapaan neliö.⁷

Orto Botanicossa kulkija voi nähdä miten Palazzo Corsinin ja casinon välinen akseli ei kulje nykyisen palatsin keskiakselissa, vaan periytyy Palazzo Riariosta. Fuga säilytti suuressa porrashallijärjestelysään pääsyn palatsin läpi vaunuilla puutarhan puolelle, mikä oli jo Riarioiden ja Kristiinan aikana välttämätöntä Via della Lungaran kapeuden vuoksi; nykyään autolla palatsiin tulevat käyttävät samaa mahdollisuutta. Fuga joutui kuitenkin puutarhassa säilyttämään vanhan akselin, jonka vieläkin vaikuttavat suihkukaivot ja valeperspektiiviportaot mer-

kitsivät maastoon. G.B. Faldan mahdollisesti tekemä kuparipiirros 1600-luvulta esittää aksiaalisuuden hyvin: akselin horisontissa casino hämöttää ei paljon suurempana kuin Villa Lante. Erona on, että akselin taustametsikkö saa casinon näyttämään metseen rakennetulta eremitaasilta, kun taas Villa Lanten ympärillä ei ole puita, barokkipuutarha on muodostunut leikatuista pensaista. Tämä merkitsi eroa myös casinon ja villan pihoilta avautuvassa näköalassa.⁸

Casino mainitaan ensi kerran vuonna 1611, jolloin taiteilija Pompeo Targone teki siellä dekoraatioitaan Paolina-kappeliin Santa Maria Maggiore-kirkkoon, mutta se oletetaan vanhemmaksi.⁹ Piirustuksia siitä ei ole tiedossa.¹⁰ Se on ollut olemassa vielä valokuvauksen aikakaudella, ja S. Pietro in Montoriosta otettu daguerrotypia kesäkuulta 1841 osoittaa, että Casino Riario Corsini oli silloin jossaakin määrin Villa Lantea suurempi rakennus, että se näyttää ainakin kolmikerroksiselta ja että siinä kolmen keskeisen näköalaikkunan molemmin puolin on sivuikkunat: fasadi kaupungin suuntaan on leveämpi ja horisontaalisemmin järjestynyt kuin Villa Lantessa.¹¹

Casino on ollut ennen Corsinien muutoksiakin niin suuri, että siellä asuivat 1717 kardinaalit Sauli ja Antonio Manfroni. Kuningatar Kristiina ilmeisesti on asunut siellä joitakin aikoja, joita voi arvella palazzo Riariön sisustustöiden ajaksi, jos hän kuljetti casinoon taidekokoelmiaan.¹² Kristiina olisi halunnut muuttaa itse palatsin suuremmaksi, mutta siihen hänellä ei ollut varaa. Siksi voi hyvin ajatella, että puutarhan ja casinon osuus Palazzo Riariön henkisessä elämässä oli merkittävä: sitä tukivat käsitteet antiikin runoilijoiden ja filosofien kokoontumisista puutarhoihin ja lehtoihin ja Riariön puutarhan arvostus Montaignen lausunnoista 1580-luvulta lähtien.

Gianicololla ja Orto Botanicossa kävelijä voi mainiosti ajatella, että hän liikkuu maisemassa, jossa muodostuivat kuningatar Kristiinan ulkoilmaakatemit, hänen muistokseen syntynyt Arcadiaakatemia, joka edelleen on olemassa (ja jonka toiminta ja topografia on oma aiheensa), hänen *teatro*

verduransa, viherteatterinsa, ja musiikki luonnossa. Oliko sillä tekemistä Poussinin, Lorrainin ja muun Roomasta tukensa saaneen maisemamaalauksen, siitä innoittuneen uuden puutarhataiteen ja 1700-luvun uuden tilakäsityksen kanssa, on myös oma tutkimuskohteensa.

Casino Riario Corsini palveli maisemataidetta käytännöllisesti. Giuseppe Vasi kertoo isänsä M. Vasin Rooman matkaoppaan uudessa laitoksessa 1794: "Katsellen tästä casinosta isäni piirsi Rooman yleispanoraaman, joka sitten kaiverrettiin 32 osaksi; ne ovat muiden töiden ohella myytävänä työhuoneessani ja niistä on luettelo tämän volyymin lopussa".¹³ Näissä Vasin etevissä kuvissa casino ei valitettavasti määritelmän mukaan näy.

V. 1895 pystytetty Garibaldin ratsastajapatsas vartavasten avatulla aukiolla Gianicolon huipulla. Vas. Pietarin kirkko, oikealla pinjojen peittämä Villa Lante.

Gianicolo katsottuna Piazza Farneselta, 1600-luvun loppupuolelta. Tiber jää tässä väliin, harjanteella vasemmalta Aqua Paola, Casino Farnese ja Casino Corsini; Villa Lante jää kuvan ulkopuolelle. Jan Goereen piirros.

VIITTEET:

- 1 Guide Rionali di Roma. Rione XIII Trastevere. A cura di Laura Gigli. 2. painos, Roma 1980, s. 194f. Teos on hyvine bibliografoineen ja kuvineen tässä kauttaaltaan lähteeni.
- 2 Nissi kehystää patsaan jalustaa (patsas varastettu), jossa antiikin piirtokirjoitus, CIL VI, 3515, Guide rionali, s. 116, edelleen paikalla luettavissa.
- 3 Tykillä ammuskelun historiikki taulussa tykkiaseman seinässä.
- 4 F. Castagnoli, C. Cecchelli, G. Giovannini, M. Zocca: Topografia e urbanistica di Roma. Storia di Roma, volume XXII. Bologna 1958, tav. CXLIII, 1: Roma vista del pallone di Godard (1887).
- 5 Faldan kartta 1667 teoksessa Le Pianta di Roma, a cura di P.A. Frutaz, Roma 1962, panta CLVIa, 3. Faldan ns. pieni kartta; ks. Eeva Ruoff: The *vigna* of Baldassare Turini, Opuscula Instituti Romani Finlandiae IV, Roma 1989, tavola II, joka on hyvälaatuinen osasuurennos. Faldan iso kartta

vuodelta 1676 on ensimmäinen Frutazin karttakokoelman kartta (Frutaz, panta CLVIII, 5), jossa jäsennetään selkein viivoin rakennuksiksi ja puutarhatonteiksi Villa Lante, Casino Riario ja Casino Farnese (nykyisen Villa Aurelian edeltäjä). Kartta ehkä rekisteröi uudistukset, joita kardinaali Gerolamo Farnese teki Casino Farnesessä vuoden 1650 vaiheilla.

6 Ruoff, s. 139; Nicolettin kartta (Frutaz, panta CC) näyttää vahvistavan Ruoffin mainintaa ainakin vuoteen 1847 saakka.

7 Nollin valmis kartta 1748, ks. Frutaz, panta CLXIXa, 13. Nollin kartan alkuperäispiirustus, ks. Frutaz, panta CLXVII, 2. Päätelmiä ei voi tehdä kahden hyvänkään kartan perusteella. Nollin luulisi saaneen käyttöönsä Fugan palatsisuunnitelman. Direzione Generale del Censon kartta 1829, ks. Frutaz, panta CXC, 5. Ensimmäinen kartta Frutazin kokoelmassa, jossa Casino Riario Corsinia ei enää näy ja jossa Garibaldin aukio patsaineen on paikallaan, on Genio Militaren (sotilastopografikunnan) kartta vuodelta 1900.

8 Christina, Drottning av Sverige. Nationalmusei utställningskatalog 305. Stockholm 1966, pl. 46 sekä teksti s. 318, 319. Casino Farnese on myös tarkasti piirretty. Vrt. Matti Klinge, Laura Kolbe, Maria-Liisa Nevala, Päivi Setälä: Kuningatar Kristiina — aikansa eurooppalainen, Keuruu 1990, kuva s. 59; kuvatekstissä Kristiinan kesäasunnoksi mainitaan nykyisen Orto Botanicon alueella sijainnut pieni talo. Kristiinan vaatimukset tuntien se ei tunnu todennäköiseltä, suhteessa casinoon puiston alemmat rakennukset (joista aikalaistalossa toinen, em. kuvassa puistoalueella näkyvä, on kohtalaisen suuri) ovat myös hierarkkisesti alempana.

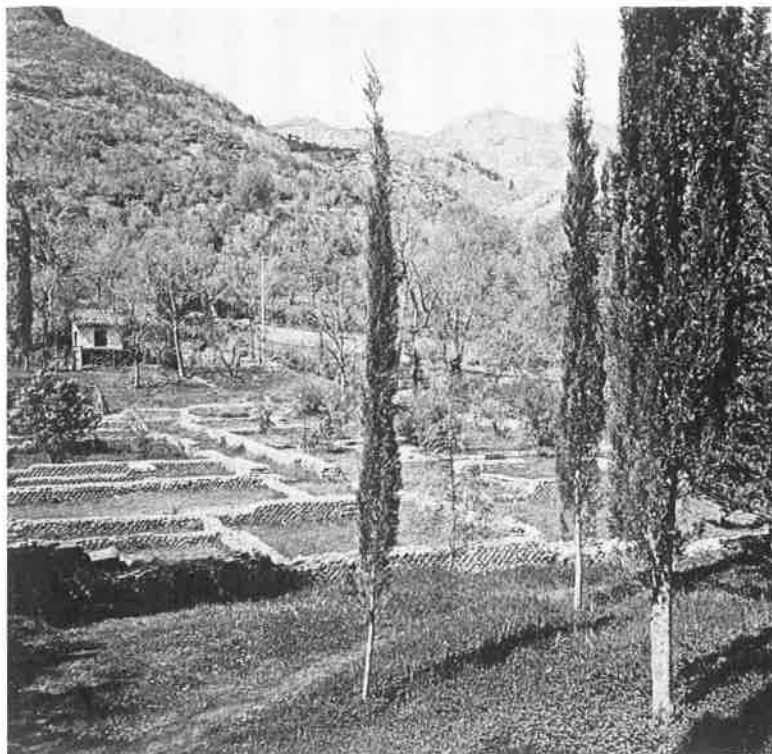
9 Frutazin, emt., esittämän 1500-luvun karttamateriaalin perusteella on vaikeaa päätellä Casino Riariion syntyä. Pirro Ligorion kartta vuodelta 1552 (Frutaz, panta CXI) näyttää laella vain yhden rakennuksen, jonka nimenä on Villa B de Pescie (viittaa Pesciasta kotoisin olleeseen Baldassarre Turiniin), myöhemmän Villa Lanten, mutta senjälkeiset 1500-luvun kartat Villa Lanten vieressä rakennuksen, jossa on tornimainen osa ja matala siipi. Vaikka se on kartoissa etäällä vanhasta muurista ja portista, ei voi olla varma tarkoittaako se Casino Farnesea vai Casino Riariota. Frutaz, panta CXI—CXX.

10 Marcello Fagiolon, Direttore del Centro di Studi sulla Cultura e l'Immagine di Roma, suullinen tiedonanto.

11 Lorenzo Suscipj: Panorama di Roma dal convento di S. Pietro in Montorio, giugno 1841. Sezione I. Teoksessa Piero Bechetti, Carlo Pietrangeli: Roma in dagherrotipia, Roma 1979, s. 75.

12 Christina, emt., s. 318.

13 G. Matthiae (ed.): Roma del settecento, Roma 1970, s. 365.

Horatiuksen jalanjäljillä

Horatiuksen huvilan perustukset Sabiinilaisvuorten Lizenzassa. Paikka viehättää aina sinne vaeltavia runoilijan ystäviä ja ihailijoita.

Roomalaisen runoilijan Quintus Horatius Flaccuksen (65-8 eKr.) kuolemasta tuli 27.11.1993 kulu-neeksi kaksituhatta vuotta. Horatiuksen kotikau-pungissa Italiassa ja myös Suomessa juhlallisuuksia alettiin viettää jo marraskuussa 1992, kun taas esi-merkiksi täsmälliset saksalaiset laskivat oikean vuo-sipäivän olevan vasta vuoden 1993 lopulla.

Runoilija Horatius oli vapautetun orjan poika, joka oli kotoisin antiikin Venusiasta eli nykyisen Ita-lian Venosan kaupungista, roomalaisajan Lucanias-ta eli nykyisestä Basilicatan maakunnasta. Venusia oli kaupunki Via Appian varrella, siis valtavylyllä Roomasta Brindisin kautta Kreikkaan. Roomalaiset jättivät monet pysyvät muistot tähän kaupunkiin toisin kuin useihin muihin Lucanian kaupunkeihin. Tämän päivän Venosa on syrjässä valtavylyiltä, mutta lähemmin tarkasteltuna viehättävä tutta-vuus.

Näyttää siltä, että Venosassa on herätty muista-maan kaupungin suurta poikaa jo viime vuosisadal-la, koska Horatiuksen patsas kaupungin keskustassa on vuodelta 1895. Sittemmin kaupungissa on yhä paremmin ymmärretty Horatiuksen arvo seudun maineelle ja turismin tulevaisuudelle. Näin sinne oli järjestetty Horatiuksen 2000-vuotismuiston kunni-aksi suuret juhlallisuudet ja kokonaisen viikon mit-tainen seminaari, joka alkoi maanantaina 9.11. ja päättyi vasta seuraavana maanantaina 16.11.1992. Venosan juhlallisuuksiin oli kutsuttu latinisteja ja Horatiuksen tutkijoita paitsi Italiasta myös monista muista Euroopan maista.

Kutsu oli tavoittanut myös Jyväskylän yliopiston latinan kielen professorin Tuomo Pekkasen ja mi-nut. Osasyynä tähän lienee ollut se, että muuan Ba-silicatan maakunnan suuri poika, tohtori Dino Satri-

ano, suuren milanolaisen aikakauslehden päätoimit-taja, on jo vuosia sitten löytänyt Suomesta vaimon-sa Ursulan, omaa sukuaan Saarikoski, ja että Satria-non perhe haluaa erityisesti kantaa huolta Italian ja Suomen kulttuurisuhteista. Tohtori Satriano on muutoin parisen vuotta sitten julkaissut hauskan kirjan suomalaisten ja italialaisten kohtaamisesta. Tuo kirja ilmestyi hiljattain myös suomeksi nimellä ”Tervetuloa Baragianoon”.

Saimme Tuomo Pekkasen kanssa Lucanian mat-kan aikana osaksemme niin suurta huomiota ja vie-raanvaraisuutta, että rohkenimme lopulta pitää it-seämme suunnilleen seuraavina päävieraina juhlalli-suuksiin niin ikään osallistuneen Italian presidentin Scalfaron jälkeen.

Voin vakuuttaa, että Horatius oli todella esillä Venosassa. Paitsi sitä, että kaupungissa vietettiin Horatiuksen juhluvuotta ja Horatiuksen juhlasemi-naaria, siellä juotiin Horatiuksen juhlaiviiniä, tuota verraten voimakasta Venosan punaista, jonka rypä-le tulee jo antiikin takaisilta ajoilta ja jota olen val-mis kaikille suomalaisille suosittelemaan. Edelleen syötiin juhlallinen Horatius-menu lukuisine ruokala-jeineen, juotiin Horatius-kahvia, jonka salaperäistä valmistusohjetta meille ei kuitenkaan pyynnöstä huolimatta paljastettu — sitähan ei muuten antiikin Venosassa todellakaan nautittu — ja kaiken kukku-raksi siirryimme Napolista Venosaan Horatius-matkatoimiston järjestämällä kuljetuksella.

Kaupungissa oli pienen kujan varrella merkittynä niin sanottu Horatiuksen koti, jonka seinämässä asi-antuntija väitti tunnistavansa selvästi antiikin aikai-sen muurauksen, joskin sitä oli jatkettu myöhemmil-lä tiilillä. Arkeologisesti Venosa onkin mielenkiintoi-nen; siellä on esimerkiksi paikallisen kirkon alla kirk-

ko kirkon perään aina roomalaisaikaiseen temppeeliin saakka. Kaupunki, niin kuin koko Etelä-Italia, oli normannien hallussa tämän vuosituhannen alussa. Heidän muistonaan oli kesken jäänyt valtaisan suureksi suunniteltu kirkko edelleen pystyssä olevine, ruohokentältä nousevine pylväineen.

Venosan pormestari Bruno Tamburiello oli muun ohella organisoinut kaupungin vanhaan osaan hiehon speктаakkelin, jossa muutaman roomalaissoturin johdolla etenimme kapeille vanhoille kujille, joilla kohdattiin työssä olevia käsityöläisiä, jotka antiikin aikaisilla työkaluilla ja työmenetelmillä hakkasivat kiviä, muovailivat keramiikkavaaseja ja leipoivat leivonnaisia; vehnästen painikkeeksi tarjottiin viiniä saviruukuista. Kierros päättyi myöhempää venosalaista kulttuuria edustavaan nukketeatteriesitykseen, jossa sisältönä tosin olivat muutamat Horatiuksen satiirit.

Sain kunnian puhua seminaarille Horatiuksen reseptiosta Suomessa ja siitä verraten laajasta suomennostoiminnasta, joka Horatiuksen runouteen on täällä kohdistunut jo vuosisatojen mittaan. Täällä hän on monta kerrostumaa suomennoksia Eino Leinosta ja Koskenniemestä Päivö ja Teivas Oksalaan saakka. Myös setäni Paavo Numminen näyttää 1920-luvulla suomentaneen Horatiusta Valvoja-aikakauskirjaan, enkä ole malttanut nyt Venosan matkan jälkeen olla kaivamatta esiin hänen tulkittojaan. Oodille 1:22 hän antaa Valvoja-Ajan numerossa 4/1926 suomalaista muotoa näin:

*Kenpä puhdas on, elo vailla tahraa,
Hälle tarpeen ei ole keihäs, jousi,
Viini ei, min täyttävi nuolikimppu
Kastama myrkyn.*

*Vaikka Syrtteinkin läpi käypi tiensä
Hehkuvain, on määränä vierasvento
Kaukasus tai maa, johon uoman uursi
Outo Hydaspes.*

*Sillä harhaillessani metsäseutuun
Kauas konnustain Lalagesta laulain
Huolet haihduttain — susi väisti aivan
Varjehetonta.*

*Kasva moinen hirviö tammistoissa
Dauniankaan ei, sotikuulun, eikä
Moista kantaa voi Juban kuuma maakaan,
Leijona-kehto.*

Tunnetun oodin kahta ensimmäistä säkeistöä on käytetty hautajaishymninä, kaksi seuraavaa taas kertoo Horatiuksen itsensä metsässä kohtaamasta sudesta, joka oli kaikonnut pois runoilijaa täyttävän rakkaudentunteen voimasta. Olisipa joka matkamiehellä eväänään tuo rakkauden voima.

Kerroin puheessani myös suomalaisesta antiikin

Prof. Tuomo Pekkaselle ja kirjoittajalle lahjoitettu pienoisseistos, pronssinen Rooman syntyä symboloiva naarassusi. Kuva Asta Sjöblom.

harrastuksesta ja tutkimuksesta, erityisesti viime vuosien suuresta saavutuksesta, Tuomo Pekkasen Kalevalan latinannoksesta. Pidin puheeni latinan kielellä — kiitän vielä Pekkasta avusta — minkä ansiosta sain erityisen ihailevia ja hämmästeleviä silmäyksiä niiltä Italian lukioden latinan kielen opiskelijoilta, joita paikalle oli saapunut suurin joukoin. Muuan venosalainen kaunotar käänsi puheeni italiaksi. Hän myös sattui kuulemaan, kun muuan teinityttö huomautti kavaljeerilleen: ”Olisipa hauska kuulla hänen puhuvan myös suomen kielellä”.

Pekkanen puolestaan kertoi omassa italiansuomalaisessa esityksessään Suomen Yleisradion lähettämisestä latinankielisistä uutisista. Suomessa alkaa olla tiedossa, miten laajaa huomiota nämä uutiset ovat maailmalla herättäneet. Niillä on kaiketi maailmassa lukumääräisesti enemmän kuulijoita kuin Suomen muilla radio-ohjelmilla koko Suomessa. Tästä kiinnostuksesta saatiin monia osoituksia myös Venosan seminaarissa. On erinomainen asia, että uutisista on julkaistu jo kaksi osaa teosta Nuntii Latini. Tästä on lausuttava kiitos sekä Yleisradiolle että Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle. Saatoimme jakaa arvosteosta muutamille kokouksen osanottajille. En epäile lausua, että Nuntii Latini -teoksesta tulee muodostumaan tärkeä oppikirja taikka ainakin opetuksen oheismateriaali nykyajan latinan opiskelulle ja osaamiselle. Uutisten teksteissä on kehitetty monia sattuvia latinankielisiä ilmaisuja nykyajan ilmiöille.

Tekee mieli tässäkin yhteydessä lausua Yleisradiolle toivomus, että tätä Hannu Taanilan kuolematonta innovaatiota — latinankieliset uutiset — edelleen ylläpidetään. Tieto siitä on nyt todella lähtenyt leviämään maailmalle eikä uutisia missään tapauksessa kannata enää keskeyttää.

Tästä saatiin osoituksia myös Venosan kokouksen aikana. Italian lehdistö julkaisi selostuksia vierailustamme ja erityisesti latinankielisistä uutisista. Corriere della Serassa oli laaja selostus, samoin suuressa viikkolehdessä Oggi, peräti monta sivua. Basilican maakunnan lehti kertoi asiasta laajasti. Mieleeni jäi erään lehden italiansuomalainen otsikko: ”Lati-

na lingua morta? Macchè!", "Latinan kielikö kuoleva? Mitä vielä!", ja sitten lehti haastoi todistajiksi Tuomo Pekkasan ja minut.

Pekkanen selasikin intohimoisesti Italian lehdistöä koko matkamme ajan nähdäkseen, miten paljon niissä kerrottiin Suomen ralliautoilijoista tai Suomen poliittisista tapahtumista. Hän ei löytänyt riviäkään ja näin päättelimme, että kulttuurin alueella voimme sittenkin parhaiten esiintyä Euroopassa. Tämä kannattaa huomata Suomi-kuvan kehittämisen kannalta.

Venosassa tutustuimme myös Basilicatan alueen maaherraan Renato Profiliin, joka ilmoitti perustavansa pysyvän komitean vaalimaan runoilija Horatiuksen muistoa ja halusi komiteaan myös Suomen edustajaa. Tutustuimme myös Vatikaanin pankkiiriin, Credito Italianan johtajaan, tohtori Raffaele Pierroon, joka oli aktiivisesti osallistunut Venosan juhlallisuuksien valmisteluun. Tohtori Pierro järjesti vuoden 1993 lopulla suuren roomalaisen pankkiiriseurueen vierailulle ja tutustumismatkalle Suomeen. Hän oli niin ystävällinen, että hän lähetti Tuomo Pekkaselle ja minulle arvokkaat pronssiveistokset, jotka kuvaavat maailman epäilemättä tunnetuinta kaupunkihistoriaa, ikuisen Rooman syntyä, Romuluksen ja Remuksen ja poikia imettävän suden historiaa. Tavallisesti veistos luovutetaan saajalleen Roomassa, tällä kerralla nämä kaksi olivat kuitenkin vaeltaneet helsinkiläiseen Klaus Kurki -ravintolaan, jossa Pekkanen matkani vuoksi otti ne molemmat vastaan.

Horatius ei ollut matkustamisen, vaan pikemmin-kin paikallisuuden runoilija, koti- ja asuinseutunsa ihailija, joka parhaiten viihtyi roomalaisasunnossaan tai sabiinilaismetsässä vain muutaman kymmenen kilometrin etäisyydellä Roomasta. Mutta hänkin kuvitteli muiden antiikin runoilijoiden tapaan, millaista elämä olisi kylmässä Pohjolassa tahi kuumassa Afrikassa, minne hän matkustaisi antiikin tunnetun ohjeen mukaan unohtamaan rakkauttaan, ja silti kaunis Lalage ei häipyisi hänen mielestään. Äsken siteeratun oodin kaksi viimeistä säkeistöä kuuluvat 1920-luvun suomalaisessa asussaan näin kauniilta:

*Mulla olkoon vain osa kentät kolkot,
Joilla koskaan ei viherjötse metsä,
Ääri maailman, jota usva, myrsky
Raivokas vainoo,*

*Taikka seudut nuo liki päivän kehrää,
Joissa ihmisten suku tuiki uupuu:
Aina muistan vain Lalageni armaan,
Helkkyvä-kielen.*

Menneisyys ja nykypäivä kohtaavat uusissa kirjoissa

ANNIKKI JA ERKKA LEHTOLA

Tempus fugit - Aika rientää

Latinaa keskellä arkipäivää

Koko ihmisen elämä latinankielisinä lauseina suomennoksineen. Viisautta kahden vuosituhannen takaa ja yhä ajankohtaisena. Carpe diem – tartu hetkeen! Ovh. 95,-

PIRKKO PELTONEN-ROGNONI

Ilhmeellinen Italia

Kirja kertoo vastakohtien maan tavat ja ilmiöt ruokakulttuurista terrorismiin ja mafiaan, pohjoisen ison rahan pyhätoista Sisilian kurjuuteen. Ovh. 117,-

WSOY
Bulevardi 12

Kirjakaupoista
kautta maan

Kansan asialla Roomassa

Kansa on latinaksi sekä *populus* että *plebs*. Roomalaisten korvissa sanoilla oli tasavallan aikana eri kaitu: *populus* tarkoitti kansaa kokonaisuutena, kun taas *plebs* vain osaa siitä, varhaisaikoina yhteiskunnan huono-osaisia tai pitäisikö sanoa, yhteiskunnan ulkopuolelle jääviä. Kun Rooman tasavallan ajan kehitystä on kuvattu, on puhuttu säätytaisteluista, joiden kuluessa tämä paitsioasema purkaantui ja saavutettiin yhteiskunnallinen tasa-arvoisuus. Siihen meni yleisimmän arvion mukaan pari sataa vuotta, jos päätepisteenä pidetään vuoden 287 *lex Hortensiaa*. Poliittisesti ja juridisesti *plebs* oli silloin käytännöllisesti katsoen lakannut tarkoittamasta vain osaa kansaa. Ihmisten mielissä nimitys *plebs* säilyi kuitenkin vielä pitkään tietyn syntyperän koodina erottamassa "tavalliset pulliaiset" eli plebeijit — tätä termiä on meillä totuttu käyttämään — patriiseista eli aatelisista.

Säätytaisteluita on totuttu pitämään myös Rooman valtiojärjestyksen vähittäisen muotoutumisen prosessina. Ilman niitä, väitetään, ei valtiomuoto olisi kehittynyt siksi, jollaisena sen tunnumme tasavallan lopulta. Totta onkin, että valtion virkahierarkia, *cursus honorum*, on rakentunut paitsi lisääntyvien tarpeiden vuoksi myös monissa kohdin tietyn patriisien ja plebeijien välisen kaupankäynnin tuloksena. Mitä tulee julkisen vallan kahteen muuhun pilariin, senaattiin ja kansankokoukseen, niiden suhde säätytaisteluihin on ollut tulkinnanvaraisempi. Tutkijoiden kesken on vallinnut mielipide-eroja etenkin kansankokousten synnystä ja tehtävistä eri vaiheissa.

Vallitseva selitys Rooman historian kuvauksissa on edelleen se, että tasavallan aikana kokoontui ainakin parinsadan vuoden ajan neljä eri kansankokousta: kuuria-, kenturia- ja tribuskokous sekä plebeijien oma kokous *concilium plebis*.

Kun tieteellinen työryhmäni kokoontui ensi kertaa Villa Lanten suojissa syksyllä 1988, olin suunnitellut, että ottaisimme selvittääksemme, miten ns. kansa sai äänensä kuuluville ja pystyi vaikuttamaan itseään koskeviin päätöksiin ja mikä oli se kansa, joka kokoontui kansankokouksissa. Tarkoitus oli lähestyä ongelmaa lainsäädännön kautta, ts. ottaa suurennuslasin alle kaikki ne lait (*leges*), jotka olivat lähteiden mukaan syntyneet ennen vuotta 133 eKr. ts. Gracchusten aikaa, jolloin "pelin henki" sisäpolitiikassa olennaisesti muuttui. Ennen pitkää kävi kuitenkin ilmi, että joutuisimme operoimaan käsitteillä, joista monet olivat kiistanalaisia tai vaillinaisesti määriteltyjä. Sellainen oli jopa keskeinen termi *lex*, jota on totuttu suomentamaan 'laki'. Lisäksi meitä alkoi askarruttaa kansankokouksen fyysinen pitäminen: kuinka suuri tila oli käytettävissä missäkin vai-

Prof. Filippo Coarelli (kesk.) esittelee työryhmälle lokakuussa 1988 kansankokouspaikkaa comitiumia Forum Romanumilla. Ryhmä liikkuu Via Sacralia, taustalla Tiuksen riemukaari.

heessa, mitä tapahtui tarkkaan ottaen äänestettäessä yms.

Saatuamme vuoden 1989 alussa vielä toiset kolme kuukautta lisää aikaa Rooman-työskentelyyn — se osoittautui erittäin hyödylliseksi, jopa ratkaisevaksi — selkiytyivät tavoitteemme lopullisesti. Kukin työryhmän jäsen oli löytänyt itselleen oman aiheensa, joka niveltui kokonaisuuteen, jossakin tapauksessa ehkä vähän toisella tavalla kuin oli alun perin kaavailtu. Päämielenkiintomme kohdistui lainsäädäntöön — vain yhdessä työssä se jää sivuun. Siksi oli johdonmukaista, että ennen Suomeen paluuta testasimme teesejämme Rooman kansainvälisessä tutkijayhteisössä. Kevätkaudella 1989 järjestettiin kaksi seminaaria, toinen Villa Lantessa, toinen Rooman yliopiston roomalaisen oikeuden laitoksella. Alustajina ja keskustelijoina oli lähinnä italialaisia roomalaisen oikeuden ja historian tutkijoita eri yliopistoista. Palaute oli uteliaan kannustavaa ja yhteistyöhaluista. Yleisin kysymys, joka meille tehtiin, oli, voiko Suomessa tutkia roomalaista oikeutta. Joku sentään tunsu Hannu T. Klammin nimen, muuten Suomi oli tällä alalla terra incognita. Suomen Rooman-instituuttikin miellettiin, sikäli kuin se näissä piireissä tunnettiin, piirtokirjoituksiin erikoistuneeksi tai Margareta Steinbyn ansiosta arkeologian alalla ope-roivaksi. Kun selitin, että aiomme lähestyä roomalaista oikeutta lähinnä filologeina ja historian-tutkijoina, ei se herättänyt suurempaa ihmetystä, sillä niin kuin pian huomasin, Italiassa romanistat eli roomalaisen oikeuden tutkijat ovat enimmäkseen latinan- ja kreikantaitoista väkeä eikä raja historian-tutkijan suuntaan ole aina selvä.

Kun työryhmäni viimeisenä poistuin Roomasta kesällä 1989, olimme jokainen aloittaneet oman osuutemme kirjoittamisen. Jokaisella oli laukussaan painava lasti valokopioita kirjallisuudesta, jota olisi vaikeata hankkia Suomesta käsin. Tiesimme, että tästä lähtien joutuisimme työskentelemään paljolti yksin kukin omissa yliopistossaan Helsingissä, Turussa ja Oulussa. Rahaa seminaarien tai muiden tapaamisten järjestämiseen ei tulisi olemaan, ellemme kykenisi sitä omista yliopistoistamme hankkimaan

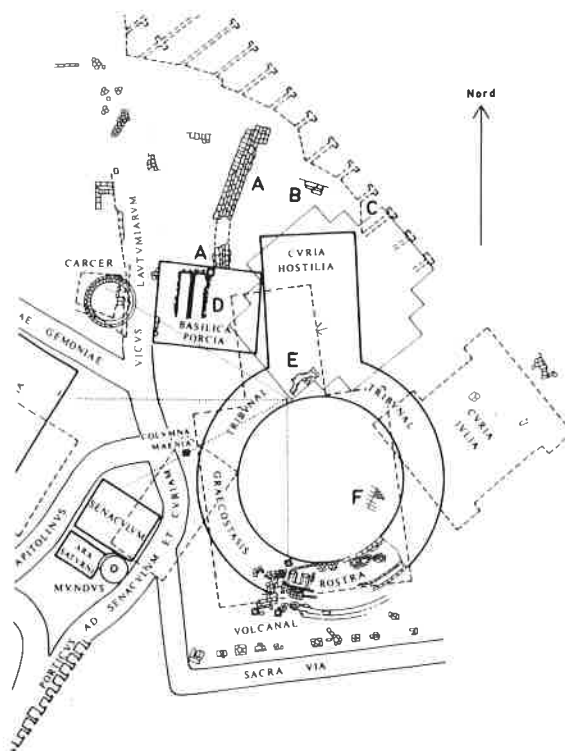
— muutaman matkan onnistuimme toki järjestelmään. Kun vielä leipätyö ja monilla opintojen loppuunsaattaminen varasti ajasta melkoisen osan, venyi julkaisun valmistaminen lähes neljän vuoden mittaiseksi. Loppurutistuksen alkaessa työryhmästä jäivät pois Tarja Leino ja Maija-Liisa Naarala.

Vuoden vaihteessa 1993-94 saatoimme lopulta iloita ”lapsen” syntymästä. Instituutin julkaisusarjan 13. niteenä ilmestyi kirja, jonka päänimeksi olimme valinneet *SENATUS POPULUSQUE ROMANUS*. Sehän on nimitys, jolla kuvattiin antiikissa Rooman tasavaltaa ja joka tarkoittaa, että valta oli Roomassa senaatilla ja kansankokouksella. Tällä halusimme huomauttaa, ettei Rooman kansankokouksia voi tutkia sivuuttamatta senaattia. Alanimi ”Studies in Roman Republican Legislation” puolestaan täsmentää, että päämielenkiinto on lainsäädännössä.

Kirjoittajia on lisäksi neljä: Kai Heikkilä, Kaj Sandberg, Liisa Savunen ja Jyri Vaahtera. Aiheet koskettelevat seuraavia asioita. Joukon ainoa täysfilologi Jyri Vaahtera, joka kylläkin varsin nopeasti oppi hallitsemaan historiallisen metodin, pureutui pohtimaan kansankokouksen äänestystapaa ja pitopaikan luonnetta. Ennen kirjamme valmistumista hän ehti jo julkaista Arctoksessa (1990) artikkelin, jossa hän varovaisesti päätyy käsitykseen, että varhais-Roomassa käytettiin pieniä äänestyskiviä ja vasta myöhemmin puisia *tabellae*, so. eräänlaisia levykkeitä, joihin voitiin piirtää kirjaimia. Nyt hän pohtii kansankokouspaikan uskonnollista luonnetta lähtien toteamuksesta, ettei missään antiikin lähteessä *comitian* pitopaikkaa sanota nimenomaisesti *templumiksi*, so. auguripappien vihkimäksi alueeksi. Yhdistäen arkeologisen tietämyksen lingvistisiin huomioihin Vaahtera katsoo voivansa osoittaa, että ainakin Rooman *comitium* oli *templum*.

Kai Heikkilä tarkentaa kuvaa lakien kumoamisesta. Näyttää siltä, että Roomassa lakien kumoaminen oli hyvin harvinaista — pikemminkin on tapauksia, joissa laki ”unohdettiin”. Mutta noin 100 eKr. alkaa esiintyä käytäntöä, että senaatti kumoaa lakeja. Heikkilä havaitsi, että vaikka näitä tapauksia on kuvailtu, ei kumoamisen perusteita ole toistaiseksi riittävästi selvitetty. Hän analysoi kaikki tunnetut tasavallan loppuajan tapaukset ja päättelee, että kun roomalaiset käyttivät säädetyistä laista ilmaisua *lex iure rogata*, tarkoitti *ius* siinä uskonnollista moitteetomuutta ja että senaatti saattoi kumota lain vain sen nojalla, että uskonnollisia sääntöjä oli loukattu.

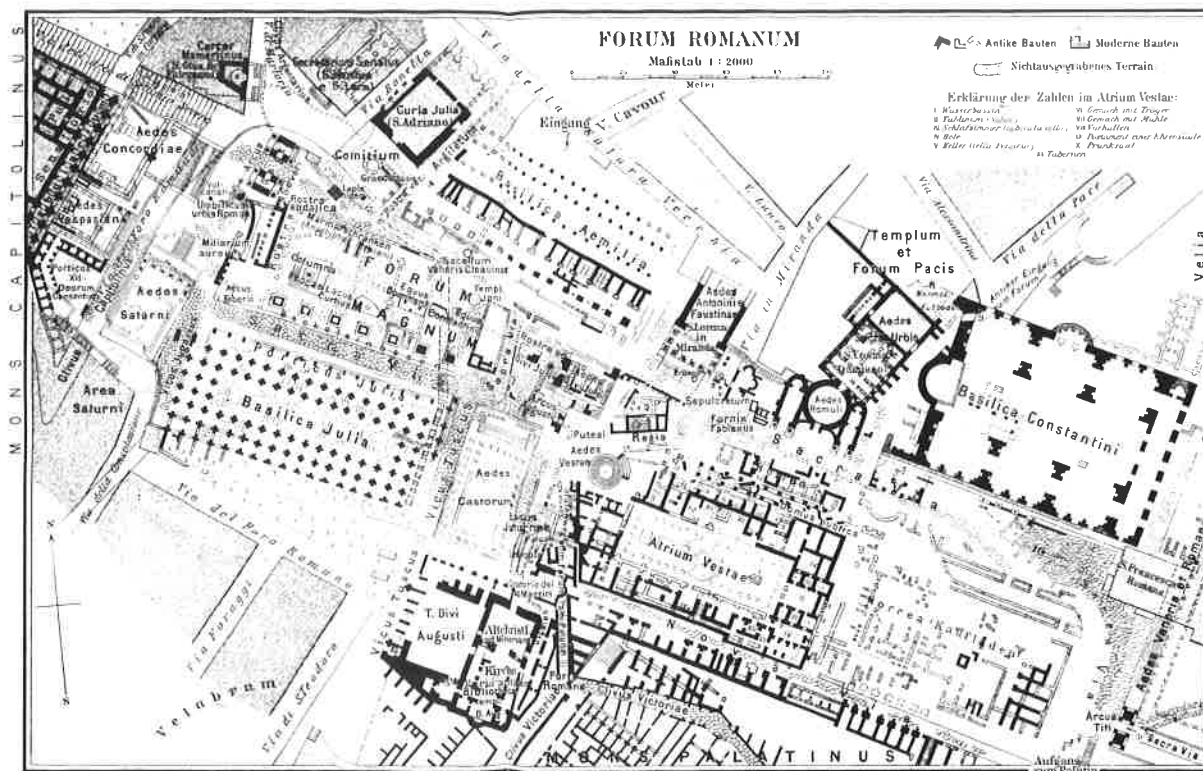
Lähinnä toisiaan ovat Kaj Sandbergin ja oma artikkelini, sillä niissä pyritään selvittämään lakien syntyä eri kansankokouksissa ja sen nojalla tekemään johtopäätöksiä näiden kokousten roolista. Sandbergin pääkysymys kuuluu, oliko eri kansankokousten välillä pätevyyseroja lainsäädännössä. Erityisesti häntä kiinnostaa plebeijien kokous, tarkemmin sanoen sen käyttö lainsäätämiseen ja sen integ-

Comitiumin alueen kehitys Coarellin piirroksen mukaan. Oikealla olevassa Forum Romanumin kartassa nimet 'Comitium', 'Curia lulia' ja 'Carcer'. Saksalainen kartta edustaa keisariajan asemakaavaa.

roituminen valtioon. Ottaen lähtökohdaksi erään Liviuksen laiminlyödyn maininnan Capuan kaupungin hallinnosta (Liv. 26.16.9) hän tarkastelee kriittisesti tribuskokouksen asemaa keskittyen avainkysymykseen, oliko Roomassa kaksi eri tribuksittain koontuvaa kokousta, *comitia tributa*, joka oli kaikille avoin, ja *concilium plebis*, johon pääsivät vain plebeijit. Hänen johtopäätöksensä on, että oli vain plebeijien tribuskokous, jota joskus kutsutaan nimellä *comitia tributa*. Mutta Sandberg menee vielä pitemmälle. Hän todistelee Liviuksen terminkäyttöä analysoiden, että kaikki varhaisemmat lait, *leges*, olivat itse asiassa *plebiscita* eli plebeijien tribuskokouksen päätöksiä ja ettei kenturiakokous, jota on tähän asti pidetty arvovaltaisimpana lainsäätäjänä, voinut sotilaallisen alkuperänsä vuoksi säätää ”tavallisia” lakeja, vaan ainoastaan sellaisia, jotka koskivat sotaa ja rauhaa sekä ulkosuhteita.

Oma artikkelini koskee myös kenturiakokousta, mutta metodini on toinen. Analysoin ajalta 510-133 eKr. 88 lakia, joille on yhteistä se, että niitä on joko lähteissä pidetty kenturiakokouksen säätämistä tai niiden on päätelty eri kriteerien nojalla syntyneen sielä. Analyysi on samalla Rotondin vuonna 1912 julkaiseman teoksen *Leges publicae populi Romani* kriittistä arviointia. Hiukan pelkistäen sanoen päädyn tulokseen, ettei kenturiakokouksessa näytä syntyneen vuoteen 133 eKr. mennessä yhtäkään lakia normaalioloissa, mutta ehkä kolmesta lakia jollakin tavalla poikkeusoloissa. Kajoan lopuksi lyhyesti myös *comitia tributa* ongelmaan. Osoitan, että kaikkia niitä neljää lakia, jotka lähteiden mukaan syntyivät tä-

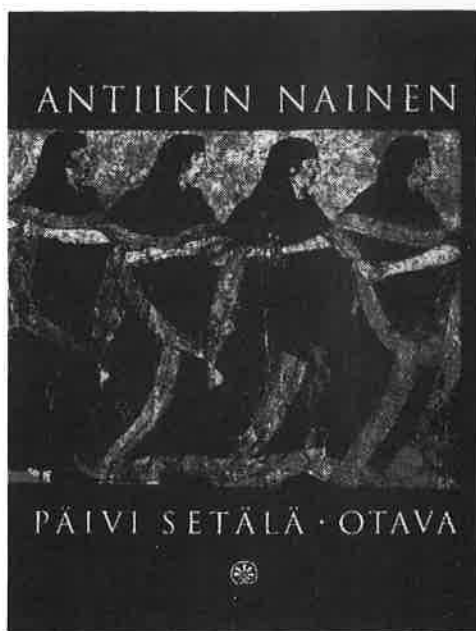
männimisessä kokouksessa, on luontevinta pitää *plebiscitumeina*. Näin omat päätelmäni ovat tukemassa Sandbergin käsityksiä, vaikka lähtökohtamme ovat erilaiset.

Liisa Savunen tarkastelee niin ikään lakeja, mutta ajallisesti ja aiheen puolesta rajatumpaa joukkoa: 300-luvun velkalakeja. Niiden taustalla on sotien rasitus ja korkea korkokanta, jotka pahensivat velkaantumista. Savunen katsoo, että velkalait kuvastavat ennen kaikkea muutoksia yhteiskunnan rakenteissa eivätkä suinkaan ratkaisseet velkaongelmaa

sinänsä. Niiden ansiosta velkasuhde muuttui kahdenkeskisestä velvoitteesta lailliseksi suhteeksi.

Edellä sanotusta käynee ilmi, että vaikka emme ole vaatimassa Rooman tasavallan ajan hallintohistorian täysremonttia, olemme kuitenkin muuttamis- asioissa heittäneet taisteluhansikkaan. Olemme tyytyväisiä, jos joku jatkaa keskustelua. Muutamat meistä ovat ilmeisesti jäämässä pitemmäksikin aikaa kansan imuun, ja odottaa sopii, että ”3.th Annual Pytkönmäki Seminar in 1994” taas selkeyttää tavoitteita ja virittelee ajatukselle uusia teitä.

UUSIA NÄKÖKULMIA ANTIIKIN NAISTEN ELÄMÄÄN

Mikä oli äidin ja lasten asema antiikin roomalaisessa perheessä? Miten naisen kävi avioerossa? Ovatko väitteet kreetalaisen arkkitehtuurin naisellisuudesta tosia? Miksi roomalaiset kutsuivat syvällisesti sivistynyttä Kleopatrankurtisaanikuningattareksi?

Päivi Setälän moderni historiantkirjoitus tuo uusia näkökulmia ja tulkintoja käsityksiin antiikin naisten elämästä. Hän kertoo niin myyttien amatsoneista ja marttyyreistä, näkyvistä etruski-daameista ja näytelmien elämää suuremmista naisista kuin Vestan neitsyistä, kirkkoäideistä, naisista poliittisina ja taloudellisina vaikuttajina. Ovh. 145,-

Kirjan kannessa on Etelä-Italiasta löydetty maalaus Hautajaistanssi 450-luvulta eKr. (Napolin museo).

KIRJAKAUPASTA • OTAVA

Marmoraltare. Foto P. Tuomisto.

Nekropolen på Isola Sacra sträcker sig (liksom de flesta begravningsplatserna under antiken) längs en väg, vilket ger den dess karaktäristiska struktur. I detta fall är det fråga om den i nord-sydlig riktning ledande väg som förband Ostia med Portus, *via Flavia*. Gravar uppfördes på en flera kilometer lång sträcka på båda sidor om vägen. På grund av natur- och fyndomständigheterna, samt som resultat av de första utgrävningarna på platsen (av vilka vi har någon dokumentation), består nekropolen numera av ett ca halvtannan kilometer långt område som huvudsakligen ligger på vägens västra sida. På detta område har man byggt gravar i två rader med gaveln åt vägen till. Dessutom har några strögravar byggts ännu längre från vägen.

T. Gestrin

Gravar på Isola Sacra

(baserat på föredrag för *paideia* och *Villa Lantes Vänner*)

De för begravningsplatsen typiska kammargravarna, *tombe a cella*, och singelgravarna, *tombe a cassone*, utgör huvuddelen av de daterade gravarna. De härrör sig från slutet av det första århundradet efter Kristi födelse till de första decennierna av det tredje seklet av vår tideräkning. Sålunda täcker de, på ett för forskaren lyckligt sätt, den period då man övergick från kremering till inhumering.

Kammargravarna är tongivande för hela nekropolen. Genom sin monumentalitet dominerar de totalt över de till storleken mindre gravarna, trots att dessa senare vida överträffar de förra till antalet. En *tomba a cella* består, som namnet säger, av en av tegel eller *opus reticulatum* murad kammare som är täckt av ett tunnvalv. Gaveln mot vägen är i regel dekorerad med pilastrar och pediment, och väggen har varit putsad (*intonaco*). På gaveln är också gravstenen fästad, ibland flankerad av terrakottareliefer. Det inre rummet får i regel allt sitt ljus genom ett par smala fönsterluggar i gravstenen, på bägge sidor om inskriften. Inuti är kammaren dekorerad med stuckreliefer och/eller väggmålningar. Beroende på om det är fråga om ett kolumbarium, eller om plats även beretts för inhumationer, är väggarna täckta av nischer för urnor (*ollae*) samt ett eller flera *arcosoli* för sarkofager. Under golvet, som kan vara prytt med mosaiker, kan *formae* för ytterligare inhumatio-

'Tomba a cella'. Kopia av yrken avbildande terrakottareliefer. Foto P. Tuomisto.

ner finnas. I fondväggen kan en något större nisch, med en staty el. dylikt, finnas. Framför graven, på bäge sidor om dörröppningen, kan murade bänkar (*klinai*) finnas, liksom även murade bord (*mensae*), vilka bägge användes vid banketter till de dödas ära.

På grund av nekropolens speciella egenheter (närast på grund av markytans mycket snabba stigning då flygsanden bildar dyner längs stranden) förekommer det, att kammargravar byggs i två våningar. Ibland har det skett på så sätt att man, då man varit tvungen att stänga den ursprungliga ingången på grund av att markytan stigit, har öppnat nya ingångar i väggen en våning över den ursprungliga markytan.

Då ett område framför graven är avskilt från omgivningen medelst en mur, i tegel eller *opus reticulatum*, så att där bildas en gård, talar man om en *tomba con recinto*. I muren kan både nischer för urnor och *arcosoli* finnas. Ibland finns det en brunn på gården, eller tecken på att där möjligen har varit en liten trädgård, om inte hela gården är täckt av en golvmosaik. I *tombe a cella* kan ett rum under markytan förekomma som motsvarar den huvudsakliga gravkammaren till utseende och inredning, med antingen *arcosoli* eller nischer för urnor. Då talar man om ett *hypogeum*, eller en *crypta*.

De som inte hade råd att köpa eller låta bygga en *tomba a cella* eller en del av en sådan, fick nöja sig med en *tomba a cassone*. Den dylik bestod av ett fristående tegelvalv (eller ett hölje av *opus caementicium*) murat över en hålighet (eller runt en *tomba a cappuccina* eller en amfora) stor nog för en kropp eller ett ossuarium, och täckt av rödmålad puts (*intonaco*). Inskriften placerades antingen i ena gaveln över en öppning i murverket, eller på ena långsidan. Detta skiljer sig från vanliga amforagravar och *tombe a cappuccina*, där man knappast mera kan kombinera inskriften, om en sådan funnits, med graven.

Som en östlig innovation hade sarkofagen till en början svårt att slå igenom i det romerska rikets kon-

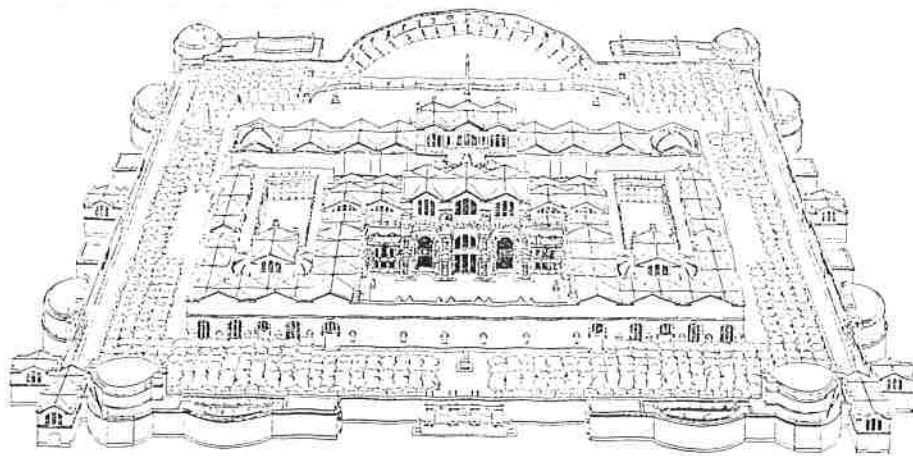
Tegelpyramid i södra ändan av nekropolen. Foto P. Tuomisto.

servativa västra del, men i.o.m. den ökande filhellenismen och "filegyptismen" vann den småningom i popularitet hos den burgna delen av befolkningen jämsides med det mera traditionella gravaltaret. Ett exempel på de östliga provinsernas popularitet finner man på Isola Sacra också i form av en liten tegelpyramid. I öster hade man i allmänhet ställt sarkofagerna längs med landsvägarna, vilket man kanske i någon mån gjorde även i väst, där det dock blev vanligare att ställa dem inne i gravbyggnader. Stundom ändrade man idén sålunda, att man använde endast sarkofagens ena långsida för att täcka för *arcosoliet*, och lade kroppen i en billigare tegelsarkofag innanför denna. Ursprungligen begrov man endast obrän-

forts. på sid. 31

Tre *tombe a cella*. 'Klinai' framför den mittersta. Foto P. Tuomisto.

Rekonstruktio-perspektiiviluonnos Diocletianuksen termeistä pääsisäänkäynnistä (nykyisen Via Volturnon puolella) nähtynä. Puolipyöreä Exedra osoittaa nykypäivän Piazza della Repubblica eli Piazza Esedran pyöristetyn torifasadin paikan, jonka halkaisee Via Nazionale. Kauempana olevat kulmarotundat kätkeytyvät nykyisin moderniin arkkitehtuuriin.

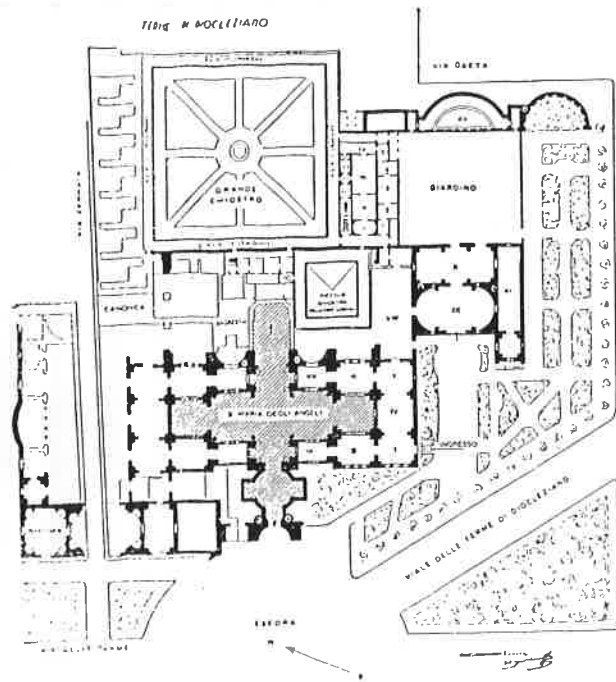
Museo Nazionale — keisari Diocletianuksen termit

1700- ja 1800-lukujen turistien tuntemiin Rooman vanhoihin museoihin verrattuna 1889 alkunsa saanut Museo Nazionale Romano eli Termimuseo on nuori. Rooman päärautatieaseman naapurustossa sijaitseva laaja harmaanruskea kompleksi on antiikkimuseo, jonka uusi Italia perusti otettuaan v. 1870 haltuunsa Kirkkovaltion pääkaupungin ja ryhdyttyään viipymättä muuttamaan sitä nykyaikaiseksi suurkaupungiksi. Vatikaani oli paavin hallinnon keskeinen museo, jonka kehitys nyt pysähtyi. Tarvittiin uusi museo niitä löytöjä varten, joita virtasi varastoihin osaksi itse kaupungissa ja osaksi laajalla alueella käynnissä olevista kaivauksista ja jotka nyt tulivat Italian valtion omaisuudeksi. Valtavasta kylpylästä jäljelle jäänyt hyvin monimutkainen rakennusmassa havaittiin käyttökelpoiseksi. Se ei ollut kylläkään tyhjä, sillä sen suojissa toimi mm. luostari, sokeiden turvakoti sekä suuri S. Maria degli Angeli kirkko, jonka itse Michelangelo oli sijoittanut kylpylaitoksen keskeiseen ja korkeimpaan osaan, kylmän uima-altaan, "Natationin", suuntaan avautuvaan "Frigidariumiin". Korkeat ja kevyet kattorakennelmat olivat säilyneet koskemattomina, minkä vuoksi ei tarvittu minkäänlaisia rakennemuutoksia valta-vaan tilaan, josta voiton vie vain Pietarinkirkon keskilaiva. Kirkkotilan nykyinen sisäänkäynti johtaa pyöreälle Piazza della Republicalle, jota koristaa Art Nouveau -kaudelta peräisin oleva hilpeä Najadi-suihkukaivo. Aukion muoto noudattaa muuten termien ulkoreunaa ja sen paikalla ollutta exedraa, josta alkaa Via Nazionale.

Arkeologi Rodolfo Lancianin johdolla raivattiin, kaivettiin esiin ja restauroitiin askel askeleelta pahasti vaurioitunut kompleksi, joka oli monien paavien aikana tehnyt kivilouhoksen virkaa heidän omia rakennuksiaan varten. Eräitä osia voitiin 1890-luvulla käyttää museona — mm. suurten istutusten koristamaa "Chiostroa", joka oli kuulunut munkeille. Mutta tehtävä jatkuu vielä tänäkin päivänä, koska pystyssä olevat osat, jotka muodostavat vain siimmän ydinosan, vaativat jatkuvasti työtä ja varoja. Käytännössä museo on siitä kiinnostuneiden ainaksi harmiksi aivan liian usein kiinni restaurointitöiden vuoksi samalla kun aukeat pihat ovat rakennustarvikkeiden vallassa ja täynnä telineisiin tarvittavaa puutavaraa. "Chiuso per restauro"!

*

Keisariajan Rooma oli kylläkin miljoonakaupunki valtavine yhteiskunnallisine ongelmineen ja puilla paljailla olevine köyhälistöineen, mutta sen korvasivat suuressa määrin lämmin ilmasto ja lukemattomat korkeatasoiset kylpylät, jotka eivät maksaneet kävijöilleen enempää kuin kuparilantin tilaston vuoksi. Roomassa oli 300-luvulla 11 loistotermiä ja 856 yleistä kylpylää, jotka yhdessä 1352 yleisen kaivon kanssa kuluttivat valtavia määriä akvedukteilla ympäristön vuorilta kaupunkiin johdettua vettä. Keisarien rakennuttamat ja rahoittamat suuret termit oli sijoitettu suunnitelmallisesti eri alueille väestöä silmälläpitäen. Suurin ja loisteliain oli Antoninuksen — Caracallan — valtava laitos, jonka

Keisaritermien jäljelle jääneiden ja käytössä olevien osien pohjapiirros. Rooman nykyinen rautatieasema sijaitsee puistoistutusten oikealla puolella. Esedra tarkoittaa aukiota, josta Via Nazionale alkaa. Museo käyttää alueita, jotka ympäröivät S. Maria degli Angeli kirkkoa.

maahan romahtaneet valumassat tekevät vieläkin mahtavan vaikutuksen kävijöihin. Kansankorttelit Viminaliksella, Quirinaliksella ja eräät Esquilinuksen osat olivat lähellä sijaitsevaa kylpylaitosta vailla. Niinpä Diocletianus (284-305) — Rooman valtakunnan vahva mies ja uudelleen jaloilleen nostaja — päätti 200-300 -lukujen vaihteessa lahjoittaa ”Kuumennelle Augustuksen alueelle” termit, joista tuli Rooman ja antiikin maailman suurimmat. Paikka oli jokseenkin rakentamaton eikä suuri projekti edellyttänyt kalliita pakkolunastuksia. Tosiasiassa rakennustyöt aloitettiin virkaveli Maximinianuksen aikana, mutta ne saatettiin päätökseen 8 vuodessa Diocletianuksen kaudella. Työn suoritti kokonainen työläisten armeija; keskiaikaisen perimätiedon mukaan täällä olisi pantu pakkotyöhön 40 000 kristittyä. Pohjapiirros noudatti tavanomaista rakennusmassojen sijoittelua, jota oli ensimmäisen kerran sovellettu Trajanuksen termeihin — ne oli rakennettu Neron Kultaisen talon päälle — Apollodoroksen toimiessa arkkitehtina. Myöhemmin sitä sovellettiin Antoninuksen (Caracallan) termeihin. Täällä liitettiin yhteen pelkkä kylpylä ja urheilulaitokset (palaestrat) — näin oli ensimmäistä kertaa menetelty Neron termeissä. Urheilulaitokset sijoitettiin varsinaisen kylpylän ulkopuolelle. Itse kylpylän muodostivat kuuma caldarium, haalea tepidarium ja lämmittämätön frigidarium, joka rajoittui ulkoilmaaltaaseen. Uudessa kylpylässä saattoi 3000 henkeä kylpyä samanaikaisesti. Kuumasta osastosta, joka käsitti puolet nykyisestä Piazza Esedrasta, on jäljellä

enää seinäsyvennys S. Maria degli Angeli-kirkon — joka ohimennen sanoen oli Italian kuninkaallisen perheen kirkko — pääoven molemmilla puolilla. Kirkkosali on identtinen frigidariumin kanssa, joka muodosti kylpylän keskeisen ja korkeimman osan kapeine lasi-ikkunoineen. Hyvin säilyneitä holviraikenteita on tutkittu hyvin kiinnostuneina, koska ne edustavat myöhäisen keisariajan korkeatasoisinta arkkitehtuuria ennen rappeutumisen alkamista. Se, mitä on jäljellä pisimmälle vietyä Mussolini-arkkitehtuuria edustavan päärautatieaseman Stazione Terminin välittömässä läheisyydessä, on suurta kyllä, mutta se on sittenkin vain kylpylän ydinosa. Kaksi suurta holvattua rotundaa, jotka ovat olleet kylpyläkompleksin uloimmassa nurkassa, ovat katu-kuvassa Viminaliksen suuntaan mentäessä. Pienehköjen rakennusten reunustaman ympärismuurin sisäpuolella oli puistoja ja puutarhoja vihreänä vyöhykkeenä ja vastakohtana ympäristölle, joka täällä on melko alakuloinen osa Roomaa. Kylpylärakennukset kokonaisuudessaan olivat maailmankaupungin suurimmat, joskaan eivät eleganteimmat, mitä tulee esillä oleviin veistoksiin ja mosaiikkeihin, Caracallan termien edustaessa ehdotonta huippua, taitteen parempaa kautta. Teknillisesti laitos oli vedenjakelun, lämmityksen ja polttoaineen kuljetusten kannalta täysin ajanmukainen ja suuresti ihailtu.

Rappeutuminen alkoi goottilaissotien aikana 500-luvulla, jolloin julkinen kylpyläelämä oli jatkunut germaanikansojen ryöstöretkistä ja siitä huolimatta, että Rooma oli menettänyt asemansa pääkaupunki-

Ns. Ludovisin valtaistuin arkaaisine korkokuvineen on Kreikan taiteen suurimpia aikaansaannoksia. Selkäpuolen aiheen arvellaan esittävän Afroditen syntymää merestä. Erityistä ihailua herättää tapa, jolla ohuet märät vaatteet on kuvattu.

na. Vasta akveduktien jouduttua epäkuntoon ja Rooman jäätyä ilman vettä päättyi poikkeuksellinen ylellisyys, jota kaivojen ja suihkukaivojen alati juokseva vesi edusti. Keskiajalla, jolloin kaupunki tyhjeni ja köyhtyi, keisariajan julkiset rakennukset olivat hylättyinä ja hoitoa vailla, mikä merkitsi jatkuvaa rappeutumista ja suoranaista hävitystä. Renessansin kaudella kylpylöistä ryöstettiin kaikki jäljelläoleva arvokas materiaali. Tuhoisimmin menetteli paavi

Kappale La Farnesinan läheltä löydetyn roomalaisen yksityistalon stuccokoristeisesta holvista. Talo oli tyhjennetty ja hävitetty. Elegantti hellenistinen reliefi kuvaa kypärää kädessään pitävää siivekstä voiton jumalatarta rituaalittansissa keveän puvun leijuessa solakan hahmon yllä.

Sixtus V, joka raastoi maahan viidenneksen kylpylöistä rakentaakseen sisarelleen Camillalle huvilan, joka tunnetaan Villa Peretti Montalton nimellä. Kun Roomaa rakennettiin nykyaikaiseksi suurkaupungiksi vuoden 1870 jälkeen, revittiin suuria osia rautatieasemaa, Stazione Terminiä, ja uusia hyvin suuria ministeriöitä varten, jotka rumensivat näitä alueita. 1880-luvulla silmät avautuivat näkemään vielä pystyssä olevien raunioiden arvon muinaismuistona ja käyttökelpoisena rakennuskompleksina.

*

Alkuaikoina museo oli pikemminkin varasto kuin järjestetty museo, kun monilta rakennustyömailta löydettyä aineistoa karrattiin kattamattomille pihoil- le. Samaan aikaan uuden kuningaskunnan oli pakko suuresta rahasta lunastaa antiikki (-veistos)- kokoelmia, jotka olivat vanhojen ruhtinas- ja kardinaalisukujen omaisuutta ja joita muuttuneissa olo- suhteissa alettiin tarjota kaupaksi. V. 1899 oli Borghesen suvun ollut pakko myydä mittaamattoman arvokas Villa Borghesen Casinoon sijoitettu kokoel- mansa. — Museo rakentuu sentähden erillisistä ko- koelmista tahi 'museoista'. Tärkein on kardinaali Ludovisin 1600-luvulta peräisin oleva kokoelma, joka lunastettiin valtiolle v. 1900. Lakkautetun kar- tusiaaniluostarin suuri luostaripiha muodostaa ko- konaisuuden, jonka nimenä on Antiquarium ja jossa veistokset ja fragmentit on sijoitettu katettuihin käytäviin.

Myöhemmin 1800-luvulla, jolle oli ominaista hilli- tön grynderitoiminta, löydettiin kiinnostavia, hyvin säilyneitä yhden perheen taloja seinämaalauksineen tai stuccokoristeineen, jotka oli nopeasti pelastetta- va ja jotka vietiin "ensiapuusemana" toimivaan mu- seoon. Tämän lajin löytöjä olivat Tiberin oikealla rannalla La Farnesinan lähellä sijainneen yksityista- lon stuccokoristeiset tynnyriholvit, jotka saatiin päi- vänvaloon v. 1879-80. Aihepiiri on Aleksandrian kreikkalaisesta lyriikasta, joka oli suosittua Roomas- sa Augustuksen aikakaudella.

Tässä ei ole mahdollista kommentoida eri esine- ryhmiä, jotka ovat näytteillä hyvin erilaisissa, kylpy- län jäännöksiin mukautetuissa saleissa. Koska mu- seossa on kuitenkin eräitä klassisen taiteen suuria

teoksia, on syytä mainita ne tässä lyhyin kommentin:

Kreikan arkaaisen kuvanveiston ehkä jaloin teos on *Ludovisin valtaistuim*, sohvaa muistuttava esine, jonka ulkoseinämät on koristettu korkokuvin. Motiivin tulkinnasta käydyissä väittelyissä aallot ovat käyneet korkeina, mutta tärkeämpää on taideteoksen kauneus. Keski-relieffissä avuliaat ystävättäret nostavat nuorta naista — luultavasti Afroditea — merestä. Sivukentissä nähdään uhritoimitusta suorittava, himationiin verhoutunut papitar sekä pehmeillä pieluksilla istuva huilua soittava alaston nainen. Reliefi on matala ja tekotapa arkaaisen jäykkä, mutta hurmaavan kaunis.

Subiacon nuorukaisen maskuliininen ruumis on tuntijain ihailema, peräisin Neron huvilasta ja luultavasti Kreikasta ryöstetty taideteos. Polvistuvan, lihaksikkaan nuorukaisen torso esittää mahdollisesti jousella ampujaa tahi Apollon ja Dianan nuolten sauttamaa Nioben poikaa. Taideteos on 300-luvulta, tuntemattoman taiteilijan veistämä, ja siinä on ihana kultainen patina, joka on ominaista kreikkalaisille marmorilaaduille.

Ehkä 100-luvulta eKr. on *Kyrenen Venus*. Se on peräisin Välimeren rannalla olevan Kyrenen tempeistä, jotka italialaiset kaivoivat esiin alueen ollessa Italian siirtomaa. Erittäin kaunis ja voimakas, päätä ja käsivarsia vailla oleva naisen ruumis kerää aina ympärilleen ihailijoita, ehkäpä siksi, että jumalatar on kuvattu hyvin valmennetuksi urheilijatyttöksi, jonka lihakset ovat paikallaan. Teos on erittäin nykyaikainen delfiinistä, Venuksen pysyvistä symbolista huolimatta. Kysymyksessä saattaa olla korkealaatuinen roomalainen jäljennös.

Paljon kiistelty on *Anzion tyttö*, rantalöytö vuodelta 1878, paikasta, jossa meri oli murtanut antiikkisessa muurissa olleen kiinnimuuratun syvennyksen. Kitioniin ja himationiin pukeutunut nuori tyttö kulkee eteenpäin ja katselee vakavana käsissään kantamaansa tarjotinta, jolla on joitakin esineitä, ehkä uhriesineistöä. Kysymyksessä on mahdollisesti kreikkalainen alkuperäisteos 300-luvun keskivaiheilta. Veistoksen aitous on kuitenkin tehty kyseenalaiseksi ja löytymisolosuhteita on pidetty tekaistuin. Veistos lunastettiin ruhtinas Lancellottilta valtiolle v. 1910 puolen miljoonan liiran hinnasta.

Veistosgallerioissa on monia teoksia, jotka ovat olleet tunnettuja jo renessanssin ajoista lähtien ja jotka mainitaan tunnettujen matkailijoiden matkakirjoissa: *Juno Ludovisi*, kolossaalipää, johon Goethe rakastui, koska se edusti ”jumalaista korkeutta. Kuin Homeroksen laulu”. *Gallialainen*, joka surmaa vaimonsa ja itsensä, on aikalaisen tekemä jäljennös Pergamonin akropoliille sijoitetuista ihailluista pronssiryhmistä, joilla Attalidit halusivat julistaa, että gallialaisuhka oli poistettu. Samantapainen ja samanaikainen ryhmä on Capitoliumilla. — Istuva Ares, jota kutsutaan ”Mars Ludoviksiksi”, on todennäköisesti kolossaalikopio Skopaksen tahi Lysippok-

”Valtaistuimen” toinen pääty kuvaa huilua soittavaa alastonta naista, joka on vaipunut istumaan pielukselle syvissä ajatuksissa. Vastakkaisessa päädyssä on kuvattuna uhritoimitusta suorittava, rituaaliasuun pukeutunut papitar.

sen alkuperäisestä pronssiveistoksesta, joka on usein kuvattuna taidehistoriassa.

Museossa on myös vähemmän hyvin näytteille pantuja seinämaalauksia, stuccoja ja mosaiikkeja (koska museo ei tunnu valmistuvan milloinkaan), pronssikokoelmia sekä keisarillisista loistoaluksista löytyneet esineet, jotka ovat jääneet jäljelle Nemi-laivarungon tulipalosta v. 1944.

Kyrenen Venus, joka oli sijoitettu kaupungin roomalaisiin tempeihin ja kaivettiin esiin Cyrenaican italialaiskaudella. Suuresti ihaillu tyttön hahmo on lähinnä nykyaikainen: hyvin valmennettu urheilijainainen, jonka lihakset ovat paikallaan.

Dos. Reijo Pitkäranta, fil. lis. Virpi Seppälä-Pekkanen ja prof. Tuomo Pekkanen.

YLEn latinankielisten uutisten kansainvälisestä palautteesta

Suomen Yleisradion viikoittaiset latinankieliset uutiset, Nuntii Latini, jatkuvat jo viidettä vuotta. Ensimmäinen lähetys on YLEn 1-kanavalla perjantaisin klo 9.55, uusinta sunnuntaisin 17.55. Uutiset näkyvät myös teksti-TV:ssä sivulla 365, jossa niillä on käytössä 11 alasivua. Kaikkiin maanosiin suunnatut Radio Finlandin lyhytaaltolähetykset ovat viikonloppuisin. Toimittajina ovat Jyväskylän yliopiston latinan kielen professori Tuomo Pekkanen ja dosentti Reijo Pitkäranta.

Latinankieliset uutiset vuosilta 1989–1992 on julkaistu kahtena niteenä. Kirjat on toimittanut Marjo Cunningham ja kustantanut Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKST 561 ja 588). Niissä on uutistekstien lisäksi suomen- ja englanninkieliset tiivistelmät ja latinalais-suomalais-englantilainen sanasto.

Uutiskynnys on hyvin korkea, koska lähetyssaikaa viikoittain on vain viisi minuuttia. Uutisissa käsitellään kansainvälistä politiikkaa ja useimmiten Suomen sisäpolitiikkaa. Mukana on myös tiedeuutisia. On kerrottu mm. suomalaisten keksimästä uudesta astmalääkkeestä ja Similaunin alppijäätiköltä löytyneestä 4000 vuoden ikäisestä ihmisen ruumiista. Samoin on kerrottu taideuutisia mm. Kullervoopperan kantaesityksestä Los Angelesissa, Jyväskylän kesästä ja Helsingin kansainvälisistä balettikilpailuista. Myös ekologiaan liittyviä uutisia on ollut paljon. Aiheina ovat olleet mm. otsonikato, Välimeren saastuminen, Suomen metsien neulaskato ja merikotkakannan elpyminen Suomessa. Huomiota on kiinnitetty myös ihmisoikeuksiin ja naisen ja lapsen asemaan. Näihin liittyviä uutisia ovat olleet esim. Amnesty Internationalin välittämät tiedot ihmisoikeuksien loukkauksista eri maissa ja uutiset tyttösi-kiöiden abortoisesta Kiinassa ja Intiassa ja lapsi-

työvoiman käytöstä eri puolilla maailmaa. Joskus on mukaan otettu myös kansainvälisesti merkittäviä urheilu-uutisia.

Palautetta ulkomailta ruvettiin saamaan pian sen jälkeen, kun uutiset alkoivat kuulua lyhyillä aalloilla. Tähän mennessä kirjeitä on tullut yhteensä 47 maasta. Eniten on kirjoitettu Saksasta, Irlannista, Yhdysvalloista, Isosta-Britanniasta ja Italiasta. Itä-Euroopan entisistä sosialistimaista palautetta on saatu melko vähän ilmeisesti siksi, että noissa maissa ihmisillä ei ole kunnollisia radioita. Kirjeitä on kuitenkin tullut Bulgariasta, Tshekinmaasta, Puolasta, Virosta ja Latviasta.

Maita, joita ei heti yhdistä latinaan, mutta joista latinankielisten uutisten toimittajille on tullut palautetta, ovat Saudi-Arabia, Algeria, Nigeria, Sierra Leone, Uusi-Seelanti, Kiina ja Japani. Uudesta-Seelannista ja Japanista on saatu useita kirjeitä. Nigeriasta ja Sierra Leonesta kirjoittaneet ovat osoitteistaan päätellen lähetystyöntekijöitä.

Kirjeitä tulee kaiken aikaa melko tasaisesti, mutta erityisen paljon maaliskuussa ja syyskuussa, jolloin astronomisista ja teknisistä syistä lyhytaaltolähetyksen ajat ja aallot vaihtuvat. Ihmiset ovat tottuneet avaamaan radionsa tiettyyn aikaan kuunnellakseen latinaa, ja kun sitä ei sitten kuulukaan, he huolestuvat ja tarttuvat kynään. Kiireisimmät tiedustelevat uusia lähetyssaikoja puhelimitse. Kaikille radioon kirjoittaneille vastataan latinankielisellä kirjeellä ja heidän nimensä ja osoitteensa pannaan YLEn postituslistalle, ja he saavat uudet aikataulut automaattisesti, mutta monet haluavat silti varmistaa asian.

Kirjoittajien joukossa on monenlaisia ihmisiä, joiden suhde latinaan voi olla hyvinkin erilainen. Varsin monet ovat yliopistojen tai koulujen opettajia, jotka haluavat kuunnella uutisia opiskelijoidensa kanssa, nauhoittaa niitä myöhempää kuuntelua varten tai kirjoittaa nauhan avulla tekstin monistettavaksi. Tähän mennessä kirjeitä on tullut 55 yliopistosta, korkeakoulusta tai muusta oppilaitoksesta.

Fréttir á latínu slá í gegn

PEGAR finnska útvarpið hóf útsendingar á fréttum á latínu fyrir tæpum fimm árum, óraði menn ekki fyrir þeim vinsældum sem fréttirnar hafa náð. Þær eru sendar út vikulega, fimm mínútur í senn og kallast *Nuntii Latini*.

Latinankieliset uutiset islantilaisessa päivälehdessä keväällä 1994.

Kirjoittajana on joskus tiedekunnan dekaani tai opilaitoksen rehtori, useimmiten latinan professori tai muu opettaja, joskus opiskelijat. Kirjeitä on tullut myös opettajajärjestöiltä ja monilta muilta yhdistyksiltä.

Varsinkin saksalaisten ja amerikkalaisten opettajien keskuudessa uutiset ovat suosittuja, ja monet ovat kertoneet oppilaidensa olevan innoissaan saadessaan materiaalia, joka koskee nykyaikaa. Tähän mennessähän latinantunneilla on tutustuttu yleensä n. 2000 vuoden takaisiin uutisiin.

Suuri osa kirjoittajista ei edusta ammatilatinisteja, vaan muodostuu latinan harrastajista, jotka ovat

joskus kieltä opiskelleet ja haluavat nyt elvyttellä taitojaan. Latinaa osaavia arvioidaan olevan pelkästään Euroopassa n. 15 miljoonaa, ja latinankielisellä ohjelmalla on ilmeistä kysyntää.

Kirjeiden kieli vaihtelee suuresti: on englannin-, saksan-, ranskan-, italian-, espanjan-, ruotsinkielisiä ja mikä ilahduttavaa paljon latinankielisiä kirjeitä. Kirjeiden latina voi olla hyvin eleganttia tai sellaista, että viestin juuri ja juuri ymmärtää.

Kirjeiden lisäksi palautetta on tullut myös sanoma- ja aikakauslehtikirjoituksina. Osa lehdistä on ollut latinistien ammattilehtiä. Kirjoituksia on saatu satunnaisesti Suomen ulkomaanlähetyksien välityksellä ja ulkomaalaisten kuuntelijoiden tai muiden ystävien lähettäminä. Lehdet itse eivät yleensä artikkeleitaan YLElle toimita. Uutisista kirjoittaneita ulkomaisia sanoma- ja aikakauslehtiä on toimituksen tietoon tullut 62. Todellinen määrä lie-nee huomattavasti suurempi.

Latinankielisiä uutisia koskevia artikkeleita julkaisseista sanomalehdistä tunnetuimpia ovat: The European, The Sunday Times, Die Welt, Frankfurter allgemeine Zeitung, Le Matin, Le Soir, Le Monde, Nice-matin, Süddeutsche Zeitung ja Washington Post. Eksoottisimpia maita edustavat arabimaailman kansainvälinen lehti Asharq Al-Awsat, Melbourneassa ilmestyvä Sunday Age, buenosairesilainen La Nacio ja brasilialainen Estado de Minas. Italialaisia ovat Avvenire, Corriere della Sera, Il Mattino, Il Popolo, La Gazzetta del Mezzogiorno, La Repubblica, Libertà, Oggi. Joukossa on myös useita

jatkuu siv. 31

EUROOPPALAISTA KULTTUURIPERINNETTÄ DET EUROPEISKA KULTURARVET

Tässä muutamia esimerkkejä laajasta valikoimastamme, tervetuloa myymäläämme tutustumaan muihinkin aarteisiimme:

Liddell and Scott
GREEK-ENGLISH LEXICON
Oxford at the Clarendon Press

Adolf V Streng
LATINALAIS-SUOMALAINEN
SANAKIRJA
Suomalaisen Kirjallisuuden seura

Puhelintilaukset numerosta 90-121 4322.
Beställningar per telefon 90-121 4322.

Tuomo Pekkanen, Reijo Pitkäranta
NUNTII LATINI I - II
Latinankieliset uutiset
News in Latin

Phaenomenum tepidarii hortensis. Mundus post-sovieticus. Incrementum populi terrestris. Pedifolium. Politica Americana. Redintegratio Europaea. Cursus dollari. Fames Africanorum. Teniludium. Interitus specierum. Res modernae. In radiophonia. Latine. Primum in mundo universo. Radiophonia Finnica Generalis. Helsinki.
Suomalaisen Kirjallisuuden seura

**AKATEEMINEN KIRJAKAUPPA
AKADEMISKA BOKHANDELN**

HELSINKI, HELSINGFORS • ITÄKESKUS, ÖSTRA CENTRUM • TAPIOLA, HAGALUND
JOENSUU • JYVÄSKYLÄ • LAPPEENRANTA, VILLMANSTRAND • OULU, ULEÅBORG
TAMPERE, TAMMERFORS • TURKU, ÅBO

Uusi johtaja Villa Lanteen

Prof. Päivi Setälä.

Suomen Rooman-instituutin Villa Lanten uudeksi johtajaksi kolmivuotiskaudeksi lokakuun alusta 1994 alkaen on kutsuttu Helsingin yliopiston naistutkimuksen professori **Päivi Setälä**. Villa Lanten nykyinen johtaja dosentti Margareta Steinby nimettiin viime syksynä professoriksi Oxfordin yliopistoon.

Päivi Setälä on kuulunut professori Jaakko Suolahden tiilileimoja tutkineeseen tutkimusryhmään, väitellyt 1977 ja tullut 1978 sekä Helsingin yliopiston että Tampereen yliopiston dosentiksi. Hän on toiminut 1977–84 Institutum Romanum Finlandiae -säätiön sihteerinä ja sen jälkeen hallituksen jä-

senenä. Hän on ollut myös Villa Lanten Ystävien hallituksen ja Helikonin toimituskunnan jäsen. Päivi Setälä toimi Helsingin yliopiston juhlavuoden 1990 yliiruena ja on osallistunut monien säätiöiden ja neuvottelukuntien toimintaan. Kirjoituksissaan hän on käsitellyt antiikin historiaa ja naishistoriaa. Hänen teoksensa "Antiikin nainen" (1993) sai Tieto-Finlandian kunniamaininnan.

Päivi Setälä johtaa Suomen Akatemian rahoittamaa hanketta "Naisyhteisöt antiikin Roomassa". Villa Lantessa hänen tarkoituksenaan on tutkia antiikin nais- ja perhehistoriaa sekä joidenkin humanistien tulkintoja antiikin nais- ja perhekasityksistä.

NÄKÖALA

Suomen Rooman-instituutti Villa Lantessa 1954-1994

Villa Lanten ystävät -yhdistys julkaisi huhtikuussa Institutum Romanum Finlandiae kanssa juhlakirjan instituutin 40-vuotisen toiminnan kunniaksi.

Instituutin entiset johtajat ja kurssilaiset kertovat tieteen tekemisestä ja opiskelijoiden kokemuksista. Myös kuvataiteilijoiden, muusikoiden ja kirjailijoiden työstä on kirjoituksia. Elettyä -osastoon on koottu kaskuja kulttuurihenkilöistä ja kulttuurien kohtaamisesta Villa Lanten vaiheilla. Kirjan matrikeliosassa luetellaan instituutin jäsenet sekä henkilökunta. Kirjan on kuvittanut Antero Olin. Toimittaja on fil.lis. Aulikki Litzen.

Noin 250-sivuisen kirjan ovh.-hintaa on 150 mk, jäsenhintaa 120 mk. Kirjaa markkinoidaan Tiedekirjan kautta (Tiedekirja, Kirkkokatu 14, 00170 Helsinki, puh. 635 177, fax 635 017).

Helikonin ankka

Helikonin numerossa 2/1993 ollut uutinen Tiberin salaperäisistä sillanraunioista olikin bufala, ankka.

Espanjalaisen arkeologiprofessorin ja Rooman topografian tuntijan Emilio Rodriquez Almeidan lehdistölle antama uutinen, että Tiberistä vedenlaskun vuoksi näkyvillä olevat siltarakenteet olisivat tutkijoille uudet, on osoittautunut perättömäksi. Villa Lanten johtaja Margareta Steinby kirjoittaa Roomasta ja kertoo, että "uutinen" on mennyt läpi Italian lehdistön ja television, ja harmittelee, että tämä "vuosikymmenen arkeologinen 'bufala' eli suomen kielellä 'ankka'" on päässyt Suomeen ja Helikoniin asti. Tiberin rauniot on tutkittu ja dokumentoitu, Rodriquez Almeida vain ei tiennyt asiasta.

Helikonin toimitus pahoittelee innostumistaan italialaisen päivälehdessä artikkelista ja lupaa pyytää seuraavalle "suurelle löydölle" varmistuksen Roomasta.

Villa Lante Gianicolon rinteessä. Korttisarjaan kuuluva värikuva. Toinen sarjaan kuuluva värikuva on sivulla 3.

Postikorttisarja Villa Lantesta

Juuri ennen joulua valmistui kuuden postikortin sarja Villa Lantesta, hinta 30 mk. Korttisarjaa on myytävänä Villa Lantessa sekä kaikissa Villa Lanten Ystävien tilaisuuksissa ja yhdistyksen hallituksen jäsenillä.

Pauliina Remes

Uutta ja vanhaa: Klassillinen arkeologia Suomessa

Suomessa on klassillista arkeologiaa perinteisesti harrastettu muun antiikintutkimuksen sivussa, vaikka varsinaista oppituolia ei klassillisella arkeologialla maamme yliopistoissa olekaan. Yliopisto-opetusta kuitenkin järjestetään kolmella paikkakunnalla, Helsingissä, Turussa ja Oulussa. Kiinnostuneita kerääntyy luennoille lähinnä klassillisen filologian, historian, taidehistorian ja arkeologian aloilta.

Villa Lantessa asuneet ja Palatiumin arkeologisille kaivauksille osallistuneet opiskelijat Pirjo Hamari, Kalle Korhonen ja Eeva-Maria Viitanen saivat keväällä 1992 ajatuksen perustaa erityinen seura klassillisen arkeologian tutkimusta, koulutusta ja harrastusta edistämään. Seura perustettiin 28.11.1992 Helsingissä ja toiminta alkoi vuoden 1993 alussa. Perustava ajatus oli koota yhteen toisaalta eri aloilla toimivia ihmisiä, jotka tavalla tai toisella harrastavat juuri klassillista arkeologiaa, sekä toisaalta luoda valtakunnallinen yhteysverkko varsinkin eri yliopistojen klassillisen arkeologian opiskelijoiden ja tutkijoiden välille.

Seura aloitti toimintansa pienemmillä esitelmätilaisuuksilla Helsingissä, Oulussa ja Turussa, mutta jo ensimmäi-

sessä yleiskokouksessa kirjattiin seuran päämääräksi suurempi yhteinen vuosittainen seminaari. Ensimmäinen seminaari pidettiin 28.—29.1.1994 Heurekassa Vantaalla, ja aiheena oli "Klassillinen arkeologia Suomessa kautta aikojen". Suomessa tehty tutkimus klassillisen arkeologian alalta esittelyä kuudentoista puhujan voimin. Oppihistoriaa esittelivät puheenjohtaja Eeva-Maria Viitanen ja prof. Rolf Westman, klassillisen arkeologian aiheista lännestä itään puhuivat FT Jukka-Pekka Ruuskanen, MA Sanna Aro, FL Eero Jarva, FK Jari Pakkanen, arkkitehti Aaro Söderlund, dos. Klaus Karttunen, FL Antero Tamminen, dos. Leena Pietilä-Castrén, FK Janne Ikäheimo, FL Timo Sironen, apul.prof. Paavo Castrén ja FK Ulla Lähdesmäki. Ensimmäisen päivän päätti Margareta Steinbyn, Villa Lanten johtajan ja Oxfordin yliopiston Rooman valtakunnan arkeologian professorin, tervehdys Roomasta Juturna-työryhmänsä tiimoilta, ja toisen seminaaripäivän loppuhuipennus oli FM Arja Karivierin esitelmä "Väläykseä Tarragonan XIV arkeologikongressista". Yleisöä Heurekaan kertyi molempina päivinä yli viisikymmentä henkilöä.

Seminaarin yhteydessä valittiin seuralle myös uusi hallitus: puheenjohtaja Timo Sironen ja hallituksen jäsenet Sanna Eskola (Oulu), Trygve Gestrin (Helsinki), Janne Ikäheimo (Oulu), Ritva Nevalainen (Turku) ja Pekka Tuomisto (Helsinki). Seura ilmoittaa tilaisuuksistaan yliopistojen klassillisen filologian, historian ja arkeologian ilmoitustauluilla, lisätietoja seuran toiminnasta saa puheenjohtaja Timo Siroselta (työ 191 2173, koti 625 067).

Yhdistysten johtokunnat

**Villa Lanten Ystävät —
Villa Lantes Vänner r.y.**

Puheenjohtaja: Päiviö Tommila
Varapuheenjohtaja: Anja-Tuulikki Huovinen
Sihteeri ja rahastonhoitaja: Risto Valjus
(puh. 90-694 4535)

Osoite:
PL 604, 00101 Helsinki

Hallitus:

Anja-Tuulikki Huovinen, pääsihteeri
Riitta Lauslahti, filosofian maisteri
Aulikki Litzen, filosofian lisensiaatti
Outi Merisalo, dosentti
Maija Numminen, päätoimittaja
Antero Tammisto, filosofian lisensiaatti
Seija Tiisala, yliopistonlehtori
Päiviö Tommila, professori
Anna-Liisa Wager, toimitusjohtaja

*Oik. ja vas. Nemijärven laivahyllystä
nostettuja pronssiheloja, ehkä laitu-
rin kiinnitysrenkaita.*

HYDRA, MYKONOS, SANTORINI, SKIATHOS, KORFU, THASSOS

Matkaopas kaikille Kreikan saarille

Kreikan saaret esittelee jokaisen asutun saaren Kreikan alueella. Jokaisen saaren osalta käsitellään maantieto, historia ja nähtävyydet. Joka saaresta kartta. Jokaisen saaren osalta tiedot laivayhteysistä Ateenaan sekä muihin saariin. Samoin on mainittu mahdolliset lentoyhteydet, palvelut omilla veneillä liikkujille sekä majoitusmahdollisuudet. Taustatiedot saarten antiikin ajan muinaismuistoista ja kaivauksista arkelologien kirjoittamia.

ANNA 26/92

"Matkaopas kaikille Kreikan saarille" on kaunis ja huolellisesti koottu teos, jota voi vilpittömästi suositella kaikille, jotka haluavat pätevää tietoa valitsemaansa saaren (kulttuuri) historiasta.

**ERIKOISTARJOUS
SPECIALERBJUDANDE**
148,-
Ovh. 198,-

Välkommen till världens vackraste arkipelag! Varje ö har sin speciella historia. Natus, legender och antikens minnesmärken sammansmälter i Egeiska havets arkipelag till en oförglömlig värld. Omöjligt att glömma för den som en gång varit på besök.

Kreikan saaret ja Grekiska övärlden ovat saman teoksen erikelliset laitokset. Hinta Ruotsiin tilattaessa 290 kr.

**Hyvä
käsikirja
loistava
lahjakirja**

- koko 165 x 235 mm
- pehmeät kannet
- 240 sivua
- 237 värikuvaa
- 65 karttaa

Tilaukset ja tiedustelut
puh. 590 306 fax 597 525

TILAUSKORTTI / BESTÄLLNINGSKUPONG

Tilaan _____ kpl Kreikan saaret 148,- +
postikulut.
Tilaan _____ kpl Grekiska övärlden 148,- +
postikulut.

Mikäli tilaan kaksi tai usemman kirjan saan ne ilman postikuluja. Lähetysen mukana seuraa lasku, maksuaika 2 viikkoa, palautusoikeus 7 päivää.

Tilaajan nimi
Postiosoite
Postinumero
Postitoimipaikka
☐ Tätä osoitetta voidaan käyttää suoramarkkinoinnissa. ☐ Ei saa käyttää.

**Suomen Ateenan-instituutin
ystävien yhdistys r.y.
Föreningen Finlands
Athen-institutts Vänner rf.**

Puheenjohtaja: Paul Jyrkänkallio
Varapuheenjohtaja: Chr. H. Ericsson
Varainhoitaja: Sirkku Kuusinen
Sihteeri: Hanna Liekso
Kanslisti: Jeanette Lindblom

Osoite:

PL 191, 00171 Helsinki
sihteeri Liekso 90-773 1217

Johtokunta:

Jyrkänkallio, Paul, suurlähettiläs
Ericsson, Chr. H., professori
Huldén, Bjarne, diplomi-insinööri
Itkonen-Kaila, Marja, filosofian maisteri
Koivukoski, Olavi, filosofian maisteri
Koski, Tuula, lääketieteen lisensiaatti
Laakso, Eino, ekonomi
Frösén, Jaakko, dosentti
Pietilä-Castrén, Leena, dosentti
Pettersson, Filip, kauppätieteen maisteri
Schildt, Göran, filosofian tohtori
Sysiharju, Anna-Liisa, professori
Arjava, Antti, fil.lis., pysyvä asiantuntija
Vesala, Heimo, filosofian maisteri

Travel KnowHow, MatkaKaleva

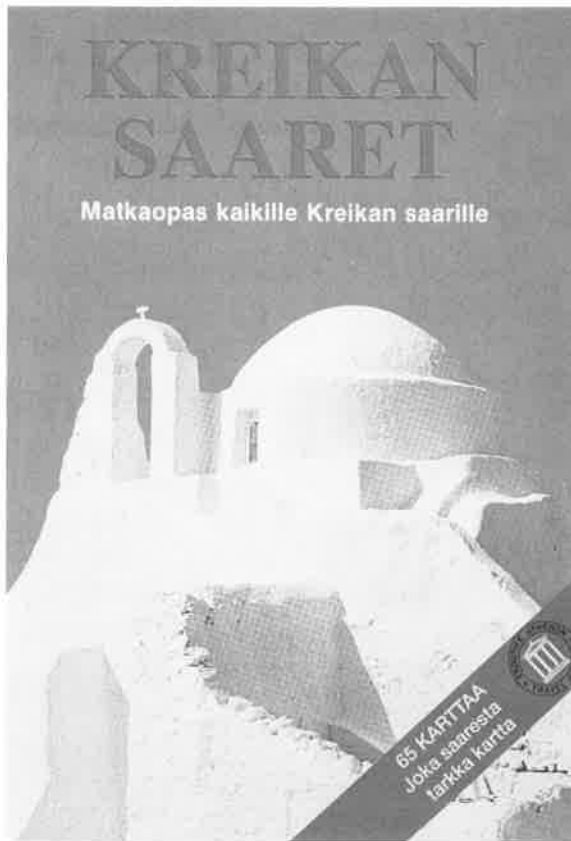
MatkaKaleva on suurin ja varmin yhteytesi maailmalle, kun suunnittelet liike- tai virkamatkaa. Meiltä saat aina hinta/laatusuhteeltaan parhaat vaihtoehdot. Koulutamme jatkuvasti henkilökuntaamme; uusimmat hinnat ovat aina tiedossamme, puhumattakaan reitityksistä tai paikallisojen tuntemuksesta. MatkaKaleva tuntee koko maailman - vuosikymmenten kokemuksella.

TRAVEL
Wagonlit

Konsultoiva MatkaKaleva - yrityksesi hyväksi.
Soita (90) 61 811 - myynti- ja markkinointiryhmä.

MatkaKaleva

Paul Jyrkänkallio

Uusi Kreikan saarten matkaopas

Jokainen Kreikan museoita ja arkeologisia kaivaus-alueita kierrellyt matkailija muistaa kaikkialla tarjolla olleet kymmenet kreikkalaisten asiantuntijain laatimat, loistavin värikuvien tuhlaillen kuvitetut opaskirjat. Itsekukin Kreikan kävijä on niitä matkoillaan hankkinut. Teoksista on säännöllisesti ollut saatavissa tärkeimmillä maailmankielillä julkaistuja laitoksia. Ne ovat tärkeä osa Kreikan pitkälle kehittyneen matkailuelinkeinon tarjontaa.

Uusimpia tulokkaita näiden opaskirjojen sarjassa on v. 1987 ilmestynyt, arkeologi E. Karpodini-Dimitriadin toimittama Kreikan saarten matkaopas. Nyt tämä teos — ”Kreikan saaret. Matkaopas kaikille Kreikan saarille.” — on ilmestynyt suomeksi yhtä kauniina kuin kreikkalainen alkuteos. Teksti on ladottu Suomessa, mutta painotyö on suoritettu Kreikassa. Liitupaperille painettu kirja käsittää 240 suurikokoista sivua. Loistavia väriavokuvia, joista jotkut täyttävät koko aukeaman, on 237 ja väriillisiä karttoja 65 kpl. Kun kirjan avaa, vastaan tulvehtii Kreikan ainutlaatuisen — tässä tämä sana on paikallaan — saariston värikylläinen maailma, sen luonto, ihmiset arkiaskareissaan, kaupunki- ja kylänäkymät ja vuosituhantisen historian lukemattomat muistomerkit. Halu lähteä matkalle siitä paikasta valtaa mielen lähes vastustamattomana.

Jokaisen saaren esittely alkaa maantieteellisellä johdannolla, joka sisältää keskeistä tietoa pinta-alasta, asukasluvusta, pinnanmuodostuksesta, luonnon erityispiirteistä ynnä liikenneyhteyksistä muihin saariin ja Kreikan mantereelle. Valitettavasti saarten nimiä ei ole mainittu niiden nykyisen ääntämisen mukaisessa muodossa edes sulkumerkeissä. Mistä tavallinen matkailija tietää, että esim. Tenos ja Melos tunnetaan nykyisin muodossa Tinos ja Milos? Tätä ongelmaa ei ole tietenkään kreikkalaisessa alkutekstissä. Asiaan olisi ollut otettava kantaa suomennottaessa teosta englantilaisesta käännöksestä, joka näyttää olleen suomennotuksen pohjana.

Jokaisen saaren esittelyyn liittyvästä väriillisestä kartasta ilmenevät tiedot tiestöstä, pinnanmuodostuksesta, kaupungeista ja historiallisten nähtävyyksien sijainnista.

Kirjan lukijan on kuitenkin hyvä tietää, että matkoja suunnitellessa on syytä tarkistaa muualta liikenneyhteystiedot. Esim. Kytheran kohdalla puuttuu maininta kaikkein tärkeimmästä yhteydestä saarelle, joka on eteläpeloponnesolaisen Gytheionin (Yithionin) satamakaupungin ja Kytheran välillä liikennöivä autolautta.

Maantieteellisen esittelyn jälkeen seuraa lyhyt katsaus saaren historiaan ja lopuksi esitellään nähtävyydet. Ikävänä seikkana on mainittava sisällysluettelon puuttuminen. Kuka arvaisi, että esim. edellä mainittu Kythera esitellään Joonianmeren saarten yhteydessä?

Kirjan suomennos jättää valitettavasti paljon toimomisen varaa. Englanninkielinen teksti paistaa usein suomalaisen kieliasun läpi. Niinpä sea mile on käännetty merimailiksi oikean suomalaisen vastineen ollessa meripeninkulma. Sivulla 14 mainitaan ”Bavarian” prinssi Ludwig — pitää tietysti olla Bajerin prinssi Ludwig. Sivulla 57 on puhe ”Capuchinolaisten luostarista”. Kysymyksessä on tietenkin kapusiiniluostari. Outoa on, että käännöksen pohjana olleessa englantilaisessa tekstissä esiintyvät nimet on lähes kauttaaltaan jätetty yksinkertaisesti kääntämättä suomeksi. Pyhä Yrjö (tai Yrjänä) esiintyy pelkästään muodossa St. George, Pyhän Katariinan luostari on St. Catherinen luostari (s. 16), Pyhä Andreas on St. Andrew (s. 238) ja suomalaisillekin tuttu arkkienkeli Mikael tarjotaan suomalaiselle lukijalle muodossa Taxiarkki Michael (esim. s. 163). Jotkin lauseet on käännetty niin kömpelösti, ettei niistä saa lainkaan tolkkua. Ja kuinka on mahdollista, että ”pronssikaudella siirtolaiset saapuivat Kariasta Vähä-Aasiaan” (s. 14) — Kariahan on osa Vähä-Aasiaa, sen lounaiskulman ikimuistoinen maakunta. Ja vielä: Antikytheran kohdalla (s. 239) mainitaan ”Pronssinen Efeben patsas”. Lukijaa suorastaan nolottaa: kysymyksessä on tietenkin efebiä (kreikkalaista nuorukaista) esittävä veistos.

Lukijaa ärsyttäviä kieli- ja asiavirheitä voisi luetella enemmänkin, mutta nämä esimerkit riittäköt.

Naisia Raamatussa, Viisaus ja Rakkaus, toimittaneet Raija Sollamo — Ismo Dunderberg. 208 s. Helsinki, Yliopistopaino 1992.

Kun eksegetiikan laitos maaliskuussa 1994 valittiin yhdeksi Helsingin yliopiston neljästä tutkimuksen huippuyksiköstä, pettyneet matemaatikot valittivat, ettei raamatunselitysoppi ole edes oikeaa tiedettä. Moite sopii harvinaisen huonosti suomalaisiin eksegeetteihin, joiden tieteellinen työ on kansainvälisesti erittäin tunnustettua. He ovat myös jatkuvasti julkaisseet kirjoja laajemmalle suomalaiselle lukijakunnalle. Yksi näyte on Raija Sollamon ja Ismo Dunderbergin toimittama *Naisia Raamatussa*.

*

Kirjassa on kymmenkunta artikkelia, joita nais-teema sitoo löyhästi yhteen. Ne sopivat hyvin johdattukseksi modernin eksegetiikan menetelmiin ja vaikeuksiin. Tutkijan on tehtävä ratkaisuja epävarmojen tekstivarianttien ja ristiriitaisten toisintojen välillä ja yritettävä erottaa tekstien varhaisimmat kerrostumat myöhemmistä lisäyksistä. Eikä ole mitään takeita, että vanhinkaan versio kuvaa tosiasioita erityisen luotettavasti. Kaikki nämä ovat antiikintutkijalle tuttuja pulmia. Uuden testamentin eksegetiikka onkin tavallaan vain yksi klassillisen filologian alalaji. Jotkut vähäiset kielenkäytön erot johtunevat historiallisista syistä. Teologit esimerkiksi mielellään puhuvat tekstin sisäisistä jännitteistä, kun antiikintutkija kutsuu niitä yksinkertaisesti ristiriidoiksi.

Pääasia on kuitenkin se, että Kreikan saarten matkaoppaan ilmestyminen suomeksi on tervetullut tapahtuma. Nyt suomalaisella matkailijalla on hallussaan todellinen avain Kreikan saaristomaailmaan. Nojatuolimatkaailijakin viihtyy kirjan parissa jo pelkästään sen loistavan kuvituksen ja karttojen ansiosta.

Kreikan saaret. Matkaopas kaikille Kreikan saarille. Suomalainen kustantaja: Ari Ahola Oy
Espoo 1992
Painopaikka: Ekdotike Hellados S.A. Ateena

Heikki Räisäsen artikkelin aiheena on Jeesuksen äiti Maria. Hänen historiallista henkilökuvaansa ei lähteiden perusteella voi juuri rakentaa — kuten ei Jeesuksen itsensäkään. Mariaan liittyy yksi kristinuskon perusmyyteistä, neitseestä syntyminen. Se osoittautuu Uudessa testamentissa yllättävän harvinaiseksi: vain Matteus ja Luukas puhuvat siitä, sen sijaan eivät Paavali, Markus tai Johannes. Monien muiden protestanttisten eksegeettien tavoin Räisänen uskoo käsityksen liittyneen kristilliseen traditioon vasta paljon Jeesuksen kuoleman jälkeen.

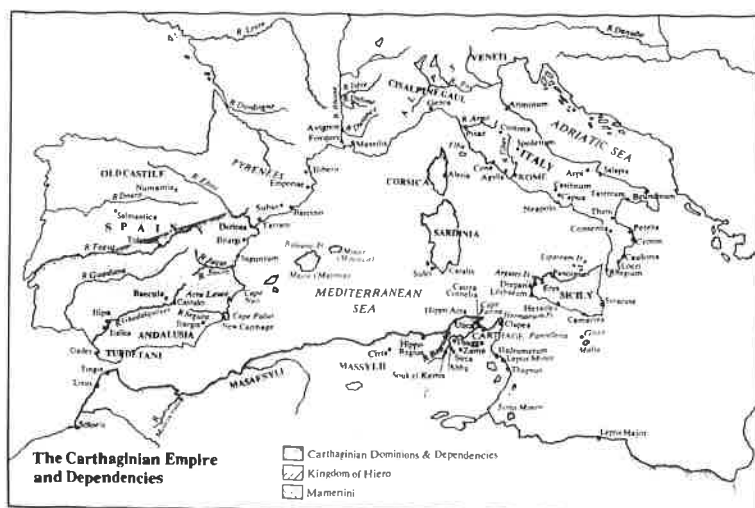
*

Antti Marjasen artikkeli kytkee naisen aseman varhaiskirkossa laajempaan historialliseen yhteyteen. Toisen vuosisadan gnostilaisissa ryhmissä samoin kuin monissa muissa ”harhaoppisissa” lahkoissa naisilla oli selvästi näkyvämpiä tehtäviä kuin saman ajan valtakirkossa (jota edustavat Raamatun ns. Pastoraalikirjeet). Marjanen päätyy selitykseen, jonka on havaittu pätevän laajemminkin kirkon historiassa: spontaaneissa ja epähierarkkisissa liikkeissä naisilla on vahva rooli, mutta valtarakenteiden muodostuminen työntää heidät väijäämättä syrjään. Lisäksi Marjanen huomauttaa, että voittanut kanta vastasi sen ajan ihmisten käsityksiä naisen asemasta yleensäkin. Tämä ei liene sattuma. Aiheeseen sopii tunnetun englantilaisen varhaiskirkon tutkijan Peter Brownin ajatus: katolisen kirkon vakuuttavin väite ei lopultakaan ollut, että se edusti alkuperäistä kristillistä traditiota (sitähän väittivät kaikki) vaan että se edusti enemmistöä.

*

Viimeisessä artikkelissa Martti Nissinen pohtii Raamatun käyttöä seksuaalielämän ohjenuorana. Tämä on ymmärrettävästi maallisen antiikin tutkijoille vieras ongelma. Vaikka Platonin, Aristoteleen ja Senecan filosofia yhä herättävät kiinnostusta, harva antaa niille sinänsä auktoriteettia omassa elämässään. Raamattu on monille ihmisille edelleen toisessa asemassa. Sen tähden teologia, päin vastoin kuin klassillinen filologia, on myös soveltava tiede. Oman kulttuurin normiperustan kriittinen arvioiminen on aina vaikeaa — se näkyi viime vuosisadalla roomalaisen oikeudenkin tutkimuksessa. Nissinen tiedostaa tähän liittyvät ongelmat. Hän ei anna toimintaohjeita vaan selvittää sitä, miksi Raamatun kirjoista löytyy niinkin paljon toisistaan poikkeavia käsityksiä seksuaalisuudesta.

Eksegeettien selkeää ja perusjärkevää esitystä lukee mielikseen. Mitä suurempi arvovalta jollakin tekstillä tai myytillä on kulttuurissamme, sitä kiinnostavampaa on sen syntyvaiheiden tutkiminen. Ja Raamattu on sentään kiistatta antiikin kirjallisuuden ylivoimaisesti tunnetuin ja vaikutusvaltaisin tuote.

Kraftmätningen mellan Rom och Kartago

Punier var romarnas namn på de syriska fenicierna härstammande kartagerna, ett blandfolk av semitiska fenicier och hamitiska berber i Libyen. Under 600-talet f.Kr. lyckades kartagerna genom en målmedveten handelspolitik med stöd av en stark krigsflotta göra sig till herrar över västra Medelhavet.

Utom den afrikanska kusten behärskade de södra hälften av den iberiska halvön, Korsika, Sardinien och den västra delen av Sicilien. År 509 f.Kr. slöt de med romarna ett första avtal om vänskap, handel och respekterande av bestämda gränser. Ett andra avtal undertecknades ca 150 år senare. Det tredje fördraget uppgjordes år 279 f.Kr. medan Pyrrus härjade i Italien. Kartagerna ville försäkra sig om att romarna inte skulle sluta fred med honom och sålunda lämna dem att stå ensamma mot erövvraren. De gav romarna en frikostig betalning och bekräftade tidigare avtal om vänskap. Dessutom lovade de ställa upp med skepp för armétransporter och angreppsoperationer ifall romarna behövde hjälp mot Pyrrus.

Ingenting hjälpte. Femton år senare utbröt den långa och bittra konflikten mellan Kartago och Rom, som med avbrott varade i 118 år slutade med Kartagos totala förintelse år 146 f.Kr.

Livius har i den bevarade bokdekaden 21-30 utförligt och med kraftfull inlevelse skildrat det andra puniska kriget under åren 218-201 f.Kr. Hans huvudkälla var uppenbarligen Coelius Antipater, som 121 f.Kr. enligt Cicero publicerat historiken *Bellum Punicum*. En mera nykter och kritisk redogörelse ger Polybios i en framställning av konflikten ända till det bittra slutet. Där var han själv med vid den unga Scipio Aemilianus sida och bevittnade med egna ögon den totala förintelsen. Av Diodoros har vi endast fragment med utdrag ur böckerna 21-26.

Det är inte bara historiker som under senare tider intresserat sig för kampen mellan Rom och Kartago. En mycket känd historisk roman är "Salammbô" från 1862, skriven av Gustav Flaubert, som företog flera resor till Nordafrika för att på ort och ställe kunna studera topografiska och arkeologiska detaljer för sitt återberättande.

Den senaste skildringen och analysen från 1990 är gjord av en högtutbildad militär expert, den brittiske fältmarskalken Sir Nigel Bagnall, Englands generalstabschef åren 1985-1988. Han är brittisk militär i tredje led och född i Indien år 1927. Han har omsorgsfullt studerat både klassikernas och senare historikers verk för att få en bas för sin egen framställning, som är sedd ur yrkeskrigarens synvinkel. Det är en i många avseenden klarläggande bedömning av krigshändelserna och deras bakgrund. I stället för att ge en strikt kronologisk redogörelse har han valt att analysera alla de olika kampanjerna separat och i obruten följd. Samtidiga händelser på andra orter sammanfattas kort. Han diskuterar utförligt de två rivaliserande stormakternas politisk och militära resurser, krigsledarnas strategiska, operativa och taktiska kunskaper och han hävdar att dessa kunskaper är styrda av militära principer som är oförändrade och relevanta under alla tider.

I bokens slutkapitel presenterar han en fängslande karakteristik av de två stora fältherrarna: aristokraten och den klassiskt skolade Scipio Africanus som lade grunden för det romerska imperiets expansion och kartagernas geniala general Hannibal som upphöjde den primitiva vapenkraftmätningen till krigskonst.

En välskriven bok med ovanliga och tänkvärda synpunkter.

Nigel Bagnall
"The Punic Wars"
London 1990; 344 sidor, 7 kartor.

da lik i sarkofager, men denna sed luckrades upp i.o.m. förflytningen västerut, så att man på Isola Sacra fann både brända och obrända ben i sarkofager.

Gravaltaren som samtidigt fungerade som ossuarier fanns både i marmor och tegel. Marmoraltarena hade en lång inhemsk tradition att falla tillbaka på, ända till etruskernas tuffaltaren, men med tiden kom man allt mera att försöka efterlikna de mera raffinerade sarkofagernas dekor i deras utsmyckning. Tegelaltarena täcktes av ett lager puts, och imiterade marmoraltarena med dekorationer i stucatur.

Ibland byggde man små "tempel", *edicoli*, för dyrkan av den avlidne och hans *genius*. Ett exempel är grav nummer 54 (*tomba a edicola* n. 54 enl. Thylander, 56 enl. Calza), som avbildar en kammargravs fasad i miniatyr. Den består av en övre del i tegel med en nisch flankerad av två kolonner med tuffkapital som bär upp ett pediment.

I den halvcirkelformade nischen är en öppen port till ett mausoleum avbildad. Mellan portens dörrar finns en tuffplatta och på den är den avlidne (eller hans *genius*?) avbildad i terrakottaintarsia. Den nedre delen, likaledes i tegel, bildar således basen till den egentliga helgedomen. Den utgör samtidigt gravens ossuarium, och på den är även gravstenen fäst.

Hittills har endast medelklassens gravar behandlats. Mer eller mindre rika, hörde de alla ändå till befolkningens stora mellanskikt. De fattiga begravdes mindre pretentiöst, på den mark som blev obebyggd runt om, och mellan, de rikare gravarna. Benämningen för detta område var "*campo dei poveri*": de fattigas fält. (Numera kan man konstatera, att något enhetligt område där de fattiga skulle ha begravts inte finns. Det var en artefakt av Calzas grävningsteknik, som gjorde att det såg ut som om de fattigas gravar skulle ha varit koncentrerade till ett visst om-

råde. Under Baldassarres utgrävningar har man kunnat konstatera, att de finns över hela nekropolisens område. Termen har dock blivit kvar, trots att fenomenet den beskriver inte mera anses ha existerat.) På detta område begrovs de fattigaste på traditionellt vis i en *fossa* eller *pozzo* fem fot under markytan, ibland i en tråkista, dock oftast utan kista. För det mesta var gravarna utrustade med libationsrör, genom vilka de efterlevande kunde stå i kontakt med de avlidna. Ibland täcktes kroppen med taktegel (*tegulae & imbrices*), så att slutresultatet blev en närmast täktliknande konstruktion. Detta kallas en *tomba a cappuccina*.

Barn begrovs hela antiken igenom i amforor, som var färdiga förvarvskärl av rätt dimension. Likaså användes de vid kremeringar, då amforan ställdes lodrätt så att libationen kunde förrättas direkt på de brända benen. Ofta användes enbart amforans hals som libationsrör, också vid begravningar av annan typ. Amforor kunde alltså fungera som gravurnor, liksom nästan vilket kärl som helst, men i rikare gravar byggde man ofta in ett antal urnor (*ollae*), en och en eller två och två i små nischer, i vilket fall de var av med varandra identisk typ.

De fattigaste, de som begrovs på *Campo dei Poveri*, hade sällan råd med gravstenar, varför de inte heller syns i det epigrafiska materialet. De är namnlösa, stumma. Också om de skulle ha råkat ha en gravsten, är utgrävningsförhållandena sådana, att text och grav svårligen går att kombinera mera.

Numera löper även de mera välbärgades gravar risken att bokstavligen sjunka i glömska, ty samtidigt som de förses med de modärnaste pulpettak, och sålunda förstörs utseendemässigt, åter grundvattnets förändringar från år till år mer av gravarnas grunder. Man har installerat pumpar på området, men då de inte är igång oavbrutet gör de mera skada än nytta. Nekropolen har nyligen öppnats för besökare, men restaureringsarbetena fortfar.

jatkuu s:ltä 23

klassillisten kielten aikakauslehtiä tai opettajayhdistysten julkaisuja. Tuorein lehtikirjoitus oli 2.2.1994 Islannin suurimman päivälehdin Morgunbladidín etusivulla ja tuotti Suomen Reykjavikin suurlähetystön mukaan paljon yhteydenottoja.

Monet ulkomaiset radio- ja televisioyhtiöt ovat esitelleet latinankielisiä uutisia ohjelmissaan, mm. Kanadan radio, jonka lähetyk kuultiin myös Yhdysvalloissa, Australian (Radio Australia), Itävallan, Belgian, Saksan, Irlannin, Espanjan, Islannin, Ruotsin, Unkarin (Magyar Rádió, Budapest), Vatikaanin (Radio Vaticana, Programma scandinavo) ja Uuden-Seelannin radiot. BBC on tehnyt uutisista ainakin neljä eri ohjelmaa. Viimeinen niistä oli Venäjälle suunnattu seitsemän minuutin ohjelma, joka lähetettiin kolmesti helmikuun lopulla.

Runsas vuosi sitten Italian television ykkösverkko RAI Uno esitti 11 minuutin pituisen ohjelman lati-

nankielisistä uutisista. Marraskuussa CNN teki uutiskirjan toisen osan julkistamistilaisuudesta 3,5 minuutin raportin, jossa kerrottiin uutisten historiasta ja kirjoista ja annettiin ennakkotietoja silloin vielä tekeillä olleesta YLE:n sponsoroimasta latinankielisestä jazz-levystä (*Variationes Horatianae iazzicae*), joka tuli markkinoille marraskuun lopulla. Tämä CNN:n ohjelma, joka lähetettiin samana päivänä kahdesti, loi hieman toisenlaista Suomi-kuvaa kuin saman yhtiön joulukuinen tietoisuus Suomen leipäjo-noista. Parin viikon sisällä latinankielisten uutisten toimitus sai CNN:n ohjelmasta palautetta eri puolilta maailmaa, mm. Kaliforniasta ja Singaporesta.

Sen lisäksi, että uutisista on kerrottu ulkomaisissa radio- ja televisio-ohjelmissa, ainakin kaksi yhdysvaltalaisista televisioyhtiötä on pyytänyt oikeutta saada lähettää YLE:n latinankielisiä uutisia omilla kanavillaan. Neuvottelut ovat vielä kesken.

MATKATOIMINTA

KESÄN JA SYKSYN -94 MATKAT

Dionysos-jumalan merimatka. Vaasimaalaus 500-luvulta eKr.

Kykladien saaret 8.—17.6.1994

Matkanjohtajana tutkijaprofessori Jaakko Frösén

Matkan aluksi tutustutaan Ateenaan, sen tärkeimpiin nähtävyyksiin ja Suomen Ateenan-instituuttiin. Varsinaisen risteilyn alku- ja päätekohteena on Pireuksen satama, ja sen aikana käydään Kealla, Paroksella, Theralalla, Ioksella, Naksoksella, Deloksella, Mykonoksella, Tinoksella ja Sounionin niemellä.

Matkan hinta vaihtelee hyttiluokasta riippuen 5.950—9.140,- / hlö ja siihen sisältyvät lennot Finnairin turistiluokassa Helsinki-Ateena-Helsinki, kaksi yöpymistä Ateenassa (hotelli Christina lähellä Plakaa ja keskustaa, kahden hengen huoneet, aamiainen), tervetuliaisillallinen Ateenassa, kuljetukset Ateenassa ja Pireuksessa, viikon risteily, jonka aikana puolihoito laivalla (M/S Zeus III), tervetuliaisdrinkit sekä kapteenin illallinen, kaikki retket saarilla (Paros, Santorini, Naksos, Tinos), ohjelman mukaiset sisäänpääsymaksut ja opastukset (myös Ateenassa, Deloksella, Sounionissa ja Pireuksessa) sekä satamaverot.

Matkaohjelmaan voi tulla vielä matkan aikana muutoksia, jotka johtuvat sääolosuhteista. Jos tuuli puhaltaa yli 6 beaufortin voimakkuudella, satamakapteenit eivät saa antaa risteilyaluksille lupaa lähteä satamasta.

Matka on myyty jo loppuun, mutta satunnaisia peruutuspaikkoja voi vielä tiedustella matkanjärjestäjältä: Aurinkomatkat Oy, puh. 1233 214 / Ansa Painilainen.

Veistosasetelma Delossaaren kaivausalueelta.

Aiginansaaren kuuluisa Afaian temppeli.

Attika ja Euboia 2.—9.9.1994

Matkanjohtajana dosentti Leena Pietilä-Castrén

Matka suuntautuu Ateenaan, josta käsin tehdään kokopäiväretket Pireukseen, Aiginalle, Attikan eteläkärkeen (Sounion, Laureion, Thorikos ja Brauron) ja Eleusikseen sekä kahden päivän retki Euboian saarelle.

Matkan tieteellisenä johtajana on Helsingin yliopiston klassillisen arkeologian dosentti Leena Pietilä-Castrén ja kreikkalaisena oppaana Julie Simantiras.

Matkan perushinta puolihoitoineen on hotellista riippuen 4.835,- tai 5.935,- / hlö 2-hengen huoneessa.

Ilmoittautumiset ja tiedustelut suoraan matkanjärjestäjälle, Aurinkomatkat Oy, puh. 818 7058 / Ansa Painilainen.

Osanottajat otetaan ilmoittautumisjärjestyksessä ja matka toteutetaan, mikäli vähintään 25 henkeä osallistuu siihen.

Molempien yllämainittujen matkojen tarkempi päiväkohtainen ohjelma on jaettu erikseen jäsenkirjeen mukana. Niitä on saatavissa matkanjärjestäjältä ja yhdistyksen sihteeriltä.

Sounionin korkea kallioniemi on Attikan eteläisin kärki.

OHJELMANMUUTOS

Suunniteltu syysmatka **Wieniin ja Budapestiin** on jouduttu valitettavasti peruuttamaan tältä vuodelta.

Sen sijaan on suunnitteilla n. 12 tunnin mittainen bussimatka **Turkuun**, johon kuuluisivat käynnit mm. Turun linnassa ja tuomiokirkossa sekä lounas Naantalissa. Hinnaksi on arvioitu lounaineen 250—350,-. Yllämainitun matkan yksityiskohtainen ohjelma lähetetään heti valmistuttuaan Ateenan-instituutin ystävien ja Villa Lanten Ystävien jäsenille.

Ateenaan instituutin ystävien tuttu merkki, Ateenan hopeinen tetradrakma n. 449-413 eKr. Merkin hinta hopeisena on 70-80 mk. Kirjallinen tilaus osoitetaan yhdistyksen varainhoitajalle.